

Osobní bankrot - jako možnost řešení krizové sociální situace

Roman Duraja

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Roman DURAJA**
Osobní číslo: **H108040**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Osobní bankrot – jako možnost řešení krizové sociální situace**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel, a po konzultaci s vedoucím práce, bude práce zaměřena:

- na popis právní problematiky institutu osobního bankrotu (oddlužení), práv a povinností vyplývajících z podaného návrhu;
- na analýzu příčin vzniku krizové sociální situace a eventualit jejího řešení;
- na možnosti prevence vzniku krizové sociální situace a zvýšení finanční gramotnosti dospělých .

Součástí práce bude kvalitativní výzkum provedený formou rozhovoru s klienty v krizové sociální situaci, probíhající v rámci činnosti občanské poradny. Výzkum bude zaměřen na příčiny vzniku krizové finanční (a tím i sociální) situace a vztahu klienta k možnosti jejího řešení osobním bankrotem.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Hanousková M., Koubová Š., Němeček L., Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení, České Budějovice: Občanská poradna při Jihočeské rozvojové o.p.s., 2010.

Haták V., Hanáková V., Domácí právník – První pomoc v oblasti práva, Pardubice: May Day, 2007.

Hubálek M., Křístek A., Zamboj L., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, Praha: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2011.

Schelleová I., Úvod do insolvenčního práva, Ostrava: KEY Publishing, 2007.

Schelleová I., Základy insolvenčního práva, Ostrava: KEY Publishing, 2008.

Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, Praha: Linde, 2008.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková

Katedra práva a právní vědy

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. JUDr. Pavel Hungr, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

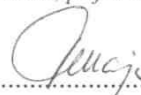
- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Roman Duraja

.....
Jméno, příjmení studenta

.....
Podpis

V Brně dne 15.03.2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy;

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny;

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou osobního bankrotu, jako jednou z možností řešení krizové sociální situace osob ve finanční tísní. Shrnuje právní problematiku insolvence, postup při podání insolvenčního návrhu a průběh insolvenčního řízení při schválení oddlužení. Příčiny, důsledky a rizika vyplývající z nadměrného zadlužení jsou popsány ve vazbě na sociální postavení dlužníka. Praktická část práce se věnuje konkrétním případům probíhajícího insolvenčního řízení.

Klíčová slova:

osobní bankrot, oddlužení, sociální situace, insolvence, insolvenční řízení, úpadek, dlužník, předlužení, splátkový kalendář, finanční plán, finanční poradenství, finanční tíseň

ABSTRACT

This thesis deals with the issue of personal bankruptcy as an option for solving critical social situation of people in financial distress. The text summarizes the legal issues of insolvency, the procedure of filing an insolvency petition and the course of insolvency proceedings upon approval of debt relief. Causes, consequences and risks of over-indebtedness are described in relation to the social status of the borrower. The practical part of the thesis deals with specific cases of pending insolvency proceedings.

Keywords:

personal bankruptcy, debt relief, social situation, insolvency, insolvency proceedings, bankruptcy, debtor, indebtedness, payment schedule, financial plan, financial advice, financial distress

Poděkování:

Děkuji vedoucí své bakalářské práce PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za její vstřícnost, ochotu a metodickou pomoc, kterou mi při zpracování mé bakalářské práce poskytla.

Své poděkování chci vyjádřit také vedoucí své odborné praxe Mgr. Janě Bartoňkové za poskytnutí cenných rad a konzultací k odborné i praktické části mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své rodině za pomoc a toleranci, kterou mi poskytla po dobu mého studia a zejména pak své manželce za její podporu ve chvílích, kdy jsem měl pocit, že cíl, který jsem si dal, je nad mé síly.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ÚPADEK A ZPŮSOBY JEHO ŘEŠENÍ	11
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	11
1.2 VÝVOJ ÚPADKOVÉHO PRÁVA.....	15
1.3 INSOLVENČNÍ ZÁKON	18
1.4 SUBJEKTY INSOLVENČNÍHO ŘÍZENÍ.....	21
2 OSOBNÍ BANKROT (ODDLUŽENÍ)	24
2.1 PODÁNÍ NÁVRHU NA POVOLENÍ ODDLUŽENÍ	24
2.2 ROZHODNUTÍ INSOLVENČNÍHO SOUDU O NÁVRHU	28
2.3 PRŮBĚH ODDLUŽENÍ.....	31
2.4 ZHODNOCENÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY	35
3 PŘÍČINY, DŮSLEDKY, PREVENCE A MOŽNOSTI ŘEŠENÍ	39
3.1 PŘÍČINY VZNIKU KRIZOVÉ FINANČNÍ SITUACE	39
3.2 DŮSLEDKY A RIZIKA VYPLÝVAJÍCÍ Z NADMĚRNÉHO ZADLUŽENÍ	42
3.3 PREVENCE A MOŽNOSTI ŘEŠENÍ	44
3.4 PORADENSTVÍ PRO OSOBY VE FINANČNÍ TÍSNI	47
II PRAKTICKÁ ČÁST	51
4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	52
4.1 PŘÍPADOVÉ STUDIE.....	53
4.2 VYHODNOCENÍ, ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	60
4.3 MOŽNOSTI PRAKTICKÉHO VYUŽITÍ	61
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	68
SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	69
SEZNAM PŘÍLOH	70

ÚVOD

Vznik krizové sociální situace z důvodu neschopnosti dostát svým finančním závazkům je stále častějším jevem posledních dnů. Situace, kdy jednotlivcům a rodinám nezbyvají potřebné finanční prostředky ani k uspokojení základních ekonomických potřeb, a která byla ve společnosti dosud téměř neznámá, se náhle týká velkého počtu osob. Ty se pak musí vyrovnávat s psychickým tlakem vlastního selhání i tlakem svých věřitelů, kteří formou upomínek, exekucí a soudního řízení vymáhají své pohledávky.

Přestože za částí problému stojí současná ekonomická recese, která část dlužníků připravila o předpokládané příjmy, skutečnou příčinu dnešních problémů je třeba vidět v chování předcházejícím. Prodejní taktika bank i nebankovních společností rychle a dravě zareagovala na poptávku spotřebitelů po snadno dostupných úvěrech a často záměrně využila nedostatečné zkušenosti a neznalosti občanů, kteří se nedokázali ve finančních podmínkách orientovat.

Jakmile se ocitnou v dluhové pasti půjček a závazků, které nemohou ze svých příjmů ani při nejlepší vůli splnit, velmi obtížně hledají rozumné a do budoucna zaměřené východisko. Často rezignují na řešení své finanční situace a je velmi obtížné, aby našli motivaci ke hledání způsobů překonání svých problémů. Zvláště pak po opakované negativní zkušenosti, kdy jim byla nabídnuta neprofesionální nebo dokonce úmyslně zavádějící pomoc, která nejenom že nebyla řešením jejich problémů, ale vedla naopak k dalšímu růstu zadlužení a ztrátě důvěry v možnost nalezení cesty z krizové sociální situace.

Motivací k výběru tématu mi byla zejména dosavadní praxe ve finanční správě. Od roku 1994 jsem zaměstnancem Finančního úřadu v Kyjově, oddělení registrační a evidence daní. Z této pozice mám relativně blízký pohled na vývoj konkursního a insolvenčního práva v uplynulém období. Také v rámci své odborné praxe jsem se zaměřil na problematiku oddlužení fyzických osob a jeho sociální důsledky.

Zaměřením práce je především popsat právní rámec problematiky institutu osobního bankrotu (oddlužení), práv a povinností vyplývajících z podaného návrhu. Dále se bude zabývat analýzou příčin vzniku krizové sociální situace nadměrným zadlužením.

Ústředním tématem je **ověření hypotézy** vhodnosti využití osobního bankrotu při řešení krizové sociální situace. Tento předpoklad bude zkoumán z pohledu samotného dlužníka

a možností, které stávající právní úprava poskytuje pro společné oddlužení manželů a fyzických osob - podnikatelů. Hypotéza úspěšného řešení krizové sociální situace osobním bankrotem bude potvrzena, popřípadě vyvrácena:

- analýzou souvisejících právních předpisů,
- teoretickým rozbořem sociálních příčin a dopadů,
- možností a forem poskytnutí odborné pomoci,
- studiem praktických příkladů probíhajících oddlužení.

Dalšími cíli práce je objasnit důsledky a rizika vyplývající z nadměrného zadlužení, zvolit vhodné možnosti prevence vzniku krizové finanční situace a zvýšit finanční gramotnost dospělých. Využít poznatků sociální pedagogiky a motivovat osoby ve finanční tísně k včasnému hledání pomoci a východisek z nastalé situace, neodkládat řešení problémů.

V teoretické části bakalářské práce jsou vysvětleny základní pojmy a teoretická východiska institutu oddlužení formou studia souvisejících právních norem, odborné literatury a teoretických prací týkajících se problematiky finanční tísně.

V empirické části je použita metoda kvalitativního výzkumu formou případových studií v rozsahu 6 respondentů. Výzkumný vzorek zahrnuje osoby žijící ve městě Kyjov a blízkém okolí, u nichž bylo podáním návrhu na prohlášení osobního bankrotu zahájeno insolvenční řízení nebo již probíhá proces oddlužení. Výzkum se soustředí zejména na příčiny vzniku krizové sociální situace a otázku vhodnosti jejího řešení prohlášením osobního bankrotu.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚPADEK A ZPŮSOBY JEHO ŘEŠENÍ

Růst zadlužení je pojmem, se kterým se setkáváme prakticky denně. Články na téma rostoucího dluhu občanů jako jednotlivců, rodin, výrobních podniků i státu jako celku nechybí ve zpravodajství tisku, internetových portálů, rozhlasu ani televize.

Přesto ne vždy sděleným informacím správně rozumíme nebo si nedokážeme uvědomit jejich důsledky. Z těchto důvodů často volíme ne zcela správné, v mnoha případech pak vůbec žádné, řešení naší situace. Úroveň právního vědomí v oblasti úpadkového práva je pravděpodobně dána i určitou historickou přetržkou v období let 1951 – 1991.¹

1.1 Vymezení základních pojmů

Pro obsáhlost právní problematiky související s řešením majetkových poměrů dlužníka považují za vhodné uvést úvodem aspoň stručnou charakteristiku základních právních předpisů a vysvětlení některých pojmů insolvenčního řízení.²

Charakteristika souvisejících právních předpisů

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (**insolvenční zákon**), v platném znění, je současnou právní úpravou (s účinností od 01.01.2008) institutu oddlužení (sdělovacími prostředky, veřejností a v literatuře často uváděno také jako „osobní bankrot“³). Upravuje řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů a k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužníkových věřitelů. Právní úprava oddlužení, má kromě uspokojení věřitelů za cíl také opětovné zapojení dotčené osoby do ekonomického života. Hrozba „doživotního“ zatížení exekucí a z ní pramenící ztráta zájmu pracovat a snahy uhradit alespoň část ze svých dluhů není žádoucí ani pro věřitele dlužníka ani pro stát.⁴

Zákon o konkursu a vyrovnání č. 328/1991 Sb., v posledním znění, byl právní úpravou předcházející insolvenčnímu zákonu (v účinnosti od 01.10.1991 do 31.12.2007). Nepřehlednost této právní úpravy (zákon byl postupně více než 20x novelizován) byla jedním z hlavních důvodů přechodu na novou právní normu. Dalšími důvody byla potom převaha likvidační formy řešení úpadku (řízení konkursní) a chybějící řešení úpadku

¹ Podrobněji v kapitole 1.2 Vývoj úpadkové práva - pozn. autor

² S těmito předpisy a pojmy pak bude v tomto smyslu pracováno v následujících kapitolách - pozn. autor

³ Pro účely této práce budou pojmy „oddlužení“ a „osobní bankrot“ považovány za synonyma - pozn. autor

⁴ Komentář k § 1 InsZ

fyzických osob – nepodnikatelů⁵. Konkursní řízení v takovýchto případech vede k dlouhodobému (často celoživotnímu) zatížení úpadce,⁶ jeho rezignaci na ekonomicky aktivní činnost a možnému sociálnímu vyloučení.

Zákon č. 40/1964 Sb., **občanský zákoník**, v platném znění, je v platnosti již od 01.04.1964. Za dobu své účinnosti prošel několika desítkami novel, zejména po roce 1989. Základem právní úpravy jsou majetkové vztahy, ale i právní postavení člověka a ochrana jeho občanských práv a svobod. Kromě právních norem podpůrných (subsidiárních)⁷ jsou v oblasti oddlužení podstatná především ustanovení týkající se práv na ochranu spotřebitele (ust. § 51a – 99) a upravující společné jmění manželů (ust. § 143 – 151). V současné době je v přípravě nový občanský zákoník, jenž by měl jako Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, nabýt účinnosti od 01.01.2014.⁸

Zákon č. 99/1963 Sb., **občanský soudní řád**, v platném znění, v účinnosti od 01.04.1964, je právní normou upravující civilní proces, tedy postup soudu, účastníků, popřípadě dalších zúčastněných subjektů, při rozhodování soukromoprávních sporů a jiných právních věcí.⁹ Souvislost zákona s osobním bankrotem je nejenom v oblasti uplatňování a vymáhání soukromoprávních pohledávek ze strany věřitelů. Neméně důležité jsou podmínky spojené s podáním insolvenčního návrhu, účinky zahájeného insolvenčního řízení a jeho průběhem. Kromě výše uvedených je proces osobního bankrotu upraven dalšími souvisejícími právními normami. Vzhledem ke stanovenému rozsahu a cílům této práce, kterými není popsat podrobně právní problematiku oddlužení, budou tyto právní předpisy zmíněny a v případě potřeby krátce vysvětleny průběžně, v souvislostech vyplývajících z kontextu dalších částí této práce.

⁵ Tzv. spotřebitelské úpadky, k jejichž nárůstu došlo v souvislosti s rozvojem splátkových obchodů a poskytování bankovních i nebankovních úvěrů - pozn. autor

⁶ S ohledem na ústřední téma této práce, kterým je osobní bankrot jako forma řešení úpadku dlužníka a dlužník je tedy zároveň úpadcem, budou u pojmy "dlužník" a "úpadce" užívána jako synonyma - pozn. autor

⁷ Není-li právní úprava ve zvláštním zákoně (*lex specialis*) uvedena, uplatní se podpůrně (subsidiárně) ustanovení občanského zákoníku (*lex generalis*) - pozn. autor

⁸ Vyhlášen 22.03.2012 ve Sbírce zákonů České republiky v částce 33 pod číslem 89/2012 Sb.

⁹ Komentář k ust. § 1 o.s.ř.

Pojmy insolvenčního řízení

Zákonné vymezení **úpadku** nalezneme v ust. § 3 InsZ, kde jsou také stanoveny podmínky dvou možných forem úpadku a to „platební neschopnosti“ a „předlužení“. Úpadek dlužníka formou platební neschopnosti potom nastává pouze za zákonem stanovených podmínek:

- více věřitelů (tzn. nejméně dva; v případě zadlužení pouze vůči jednomu věřiteli se nejedná o úpadek ve smyslu InsZ a nemůže tedy ani proběhnout oddlužení¹⁰),
- peněžité závazky po lhůtě splatnosti delší než 30 dnů a tyto závazky není schopen plnit (např. zastavil platby podstatné části svých závazků nebo je neplní po dobu delší 3 měsíců).

Předmětem **insolvenčního řízení** je dlužníkův úpadek nebo hrozící úpadek a způsoby jeho řešení (ust. § 2 InsZ). Insolvenční řízení je druhem civilního procesu a probíhá tedy výhradně před soudem. Je zahájeno dnem podání návrhu (ust. § 97 InsZ) věcně příslušnému soudu a vedeno samosoudcem, který může některými úkony pověřit své asistenty (např. elektronické zveřejnění písemností v insolvenčním rejstříku, informovanost dotčených státních orgánů o zahájení insolvenčního řízení nebo příprava a kompletace podkladů pro vydání rozhodnutí). Součástí insolvenčního řízení jsou rovněž incidenční spory (ust. § 159 InsZ, např. spory o pravost, výši nebo pořadí přihlášených pohledávek.)

Insolvenční soud - věcně příslušnými soudy v insolvenčním řízení jsou soudy krajské a městský soud v Praze (§ 9 odst. 4 o.s.ř.). Činnost soudu v insolvenčním řízení spočívá jak v jeho rozhodování (např. rozhodnutí o úpadku, zahájení insolvenčního řízení, povolení oddlužení, a další), tak i dohledu nad průběhem insolvenčního řízení (zajišťování jeho řádného průběhu, opatření k dosažení požadovaného účelu, ukládání povinností účastníkům řízení).

Insolvenční návrh - návrh na zahájení insolvenčního řízení podaný u věcně příslušného insolvenčního soudu. K podání insolvenčního návrhu je oprávněn jen dlužník nebo jeho věřitel. Jde-li o hrozící úpadek, může insolvenční návrh podat jen dlužník. Dnem podání návrhu věcně příslušnému soudu se zahajuje insolvenční řízení.

¹⁰ Insolvenční zákon připouští existenci více věřitelů vzniklou dělením pohledávky jediného věřitele za podmínek stanovených § 143 InsZ.

Oddlužení, osobní bankrot - institut oddlužení je určen výhradně pro nepodnikatele, tzn. především fyzické osoby. Návrh na povolení oddlužení podává pouze sám dlužník a musí být podán společně s insolvenčním návrhem. Je určen pro situace, kdy dlužník má pravidelný příjem a není schopen se domluvit se svými věřiteli na podmínkách splácení svých závazků (např. formou splátkového kalendáře). Podstatou oddlužení je uspokojení všech věřitelů, přihlášených do insolvenčního řízení, které však může být pouze částečné. Po skončení řízení o oddlužení již nemusí platit zbytek pohledávek, což je pro dlužníka hlavním přínosem tohoto řešení úpadku.¹¹

Další způsoby řešení úpadku - ustanovení § 4 InsZ vyjmenovává mimo oddlužení další možné způsoby řešení úpadku nebo hrozícího úpadku dlužníka. Je to především **konkurs** (ust. § 244 a násl. InsZ) a nepatrný konkurs (ust. § 314 a násl. InsZ), jehož charakter spočívá v likvidaci majetku dlužníka se záměrem maximalizace peněžního výnosu pro insolvenční věřitele.¹² Řešení úpadku zejména velkých právnických osob přináší institut **reorganizace** (ust. § 316 a násl. InsZ), který klade důraz na aktivní kroky dlužníka v průběhu řešení jeho úpadku a preferenci dohody dlužníka s věřiteli tak, aby mohla být zachována jeho existence i ekonomické funkce a postavení. Rolí insolvenčního soudu je zde zejména kontrolní a moderační činnost v průběhu řízení.¹³

Zásady insolvenčního řízení - insolvenční řízení musí být vždy vedeno tak, aby žádný z jeho účastníků nebyl nedovoleně zvýhodněn nebo nespravedlivě poškozen. Zájmem všech zúčastněných stran je dosáhnout rychlého a hospodárného průběhu. Zásadu rychlého průběhu naplňují zejména termíny a lhůty stanovené přímo insolvenčním zákonem, které jsou v některých případech velmi krátké a jejich splnění může být obtížné i pro samotného navrhovatele. Další je zásada rovnosti věřitelů stejného nebo obdobného postavení a zásada jejich co možná nejvyššího uspokojení. Věřitelé se v souladu s těmito zásadami nesmí domáhat uspokojení svých pohledávek mimo insolvenční řízení.

¹¹ Hubálek M., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, s. 50

¹² Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 372

¹³ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 466

1.2 Vývoj úpadkového práva

Lze předpokládat, že k jistým formám úpadku, ve smyslu neschopnosti dlužníka dostát svým závazkům, docházelo již od počátků vzniku organizované společnosti. A provází lidstvo celou jeho historií až po současnost. Tuto skutečnost vystihuje pojem „dlužní otroctví“, kodifikovaný v římském právu již před tisíci lety a používaný i v přítomnosti nejenom v diskuzích laické veřejnosti, ale i soudobými českými autory,¹⁴ jakkoli byl jeho doslovný význam v průběhu času posunut.

Historie a vývoj insolvenčních řízení

Za řízení označované jako „insolvenční“ je možno i historicky považovat ta, která splňují určité charakteristické znaky. Mezi ně patří zejména mnohost věřitelů, poměrné uspokojení jejich pohledávek a jejich rovné právní postavení a možnosti. První znaky insolvenčního práva nacházíme od 13. století v obchodním, směnečném a konkursním právu severoitalských měst, jako důsledek snahy o vytvoření obecného práva recepce práva římského právní školou postglosátorů.¹⁵ Italský původ insolvenčního práva můžeme vytušit i z používané právní terminologie – konkurs (z lat. *concursum creditorum* – souběh věřitelů), bankrot (z it. *banco rotto* – rozbitá lavice) aj.

S postupným rozvojem tržního hospodářství se začíná dařit svobodnému podnikání, současně se však zvyšuje počet neúspěšných podnikatelů z řad obchodníků, měšťanstva i šlechty. Řešení jejich úpadku komplikovala až do 17. století tzv. personalita práva, tedy že každý stav měl své vlastní právo a soudnictví. Tento dualismus práva zemského a městského byl překonán až roku 1781 vydáním „Josefinského konkursního řádu“, avšak podle něj prováděná řízení byla zdlouhavá a nákladná. Počátkem 19. století, v souvislosti s nastupující průmyslovou revolucí, se řešení úpadku stává součástí většiny právních řádů, včetně základních právních norem insolvenčního práva¹⁶, jako:

- realizace konkursu soudním řízením,
- snahy o co nejvyšší uspokojení věřitelů,
- poměrné uspokojené věřitelů v závislosti na výši jejich pohledávky,
- ustanovení správce podstaty, disponující dlužníkovým majetkem.

¹⁴ např. Jan Keller: Cesta do dlužního otroctví, projev na veřejné debatě [online], ©2011 [cit. 2013-01-21]. Dostupné z <http://www.skromach.cz/item/cesta-do-dluzniho-otroctvi>

¹⁵ Urfus V., Historické základy novodobého práva soukromého, s. 28

¹⁶ Vývoj insolvenčních řízení, Wolters Kluwer ČR, právnícké fórum [online], ©2009 [cit. 2013-01-21].

Dostupné z <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d8554v11354-vyvoj-insolvencnich-rizeni/>

K zásadní reformě insolvenčního práva, jejímž cílem bylo především odstranění stále přetrvávající nákladnosti a zdoluhavosti řízení dochází na počátku 20. století, kdy je vydáno Císařské nařízení č. 337/1914 ř.z., jímž se zavádí řád konkursní, vyrovnávací a odpůrčí. Tato nová právní úprava insolvenčního práva se v praxi osvědčila a byla převzata i do právního řádu vznikající Československé republiky. Nahrazena byla až v roce 1931 zákonem č. 64 Sb. z. a n., který na předchozí právní úpravu navázal a přinesl jen dílčí změny, především v oblasti zdokonalení legislativních textů a sjednocení české a slovenského právního řádu.¹⁷ Je považován za jednu z nejlepších právních norem své doby, současně však představuje jednu z posledních úprav v oblasti československého insolvenčního práva.

Byl zrušen prakticky bez náhrady zákonem č. 142/1950 Sb. o řízení ve věcech občanskoprávních (občanský soudní řád). V právním řádu socialistického státu po roce 1948 úprava insolvenčního řízení v podstatě neexistovala. V centrálním a plánovaném řízení národního hospodářství ztratily ekonomické subjekty svou samostatnost, byly zřizovány administrativně a stejným způsobem i likvidovány. Občanský soudní řád z roku 1950 zavedl pojem „exekuční likvidace“ prodejem veškerého majetku dlužníka a rozdělením výtěžku mezi věřitele, jenž však byla pro státní sektor fakticky vyloučena a nebyla tedy v praxi aplikována. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád tuto právní úpravu nepřevzal a pouze v ustanoveních § 352 – 354 (ve znění platném do 30.09.1991) upravil tzv. „likvidaci majetku“. Důvodem této formální právní úpravy pak bylo pouze to, aby naše subjekty nebyly vyloučeny z úpadků projednávaných v zahraničí.¹⁸

Zákon o konkursu a vyrovnání

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, který nabyl účinnosti 01.10.1991, se snažil reagovat na přechod z plánované k tržní ekonomice. Byl součástí skupiny připravovaných a přijímaných zákonů nezbytných pro fungování tržního hospodářství, mezi něž dále patří například zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, nebo novela občanského zákoníku a občanského soudního řádu. Vzhledem k přerušení vývoje úpadkového práva a chybějící judikatury však nemohl navázat na předcházející praktické a organizační zkušenosti.

¹⁷ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 590

¹⁸ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 591

Řešení majetkových poměrů dlužníka předpokládal zákon konkursem nebo vyrovnáním, které mělo být určitou alternativou a lze jej považovat za předchůdce dnešního institutu oddlužení podle InsZ. Nejvýznamnější rozdíl pro dlužníka spočívá v tom, že zatímco při konkursním řízení nemuselo dojít k uspokojení všech pohledávek a část dluhu přetrvávala, vyrovnání vedlo k zániku zbytku pohledávek (i za cenu částečného uspokojení věřitelů) a dlužník vyšel z tohoto řízení bez dluhů. Zákonem stanovené podmínky vyrovnání (plné uspokojení přednostních pohledávek¹⁹ a plnění ostatních pohledávek ve výši minimálně 45 % jejich výše s příslušenstvím ve lhůtě dvou let) byly pro mnoho dlužníků nesplnitelné. To nezměnila ani novela ZKV (zákon č. 105/2000 Sb.) snižující minimální úhradu nepřednostních pohledávek na 30 %.

Zatímco počet návrhů na prohlášení konkursu se pohyboval kolem 4 tisíc ročně, počet návrhů na vyrovnání zůstával v řádu několika desítek.²⁰ Tím, že zcela převažovala likvidační forma řešení úpadku nad sanační, dlužníci nebyli motivováni k řešení svého úpadku. ZKV také nedokázal rozlišit různé typy dlužníků a reagovat na změnu jejich struktury, kdy se ve stále větší míře začínaly objevovat tzv. spotřebitelské úpadky, především v souvislosti s rozšířením splátkových obchodů a snadno dostupnou (často až agresivní) nabídkou úvěrových společností. Ty se pak, i vzhledem k jejich poměrně vysokému počtu, stávají problémem sociálním, neboť v konkursu neuhrazenými pohledávkami jsou tito úpadci (spotřebitelé) dlouhodobě zatíženi.

ZKV tak byl spíše výrazem určité stagnace (vycházel ze zákona z roku 1931²¹), což vedlo k jeho celkem 21 novelizacím. Nepřehlednost zákona se negativně projevila při jeho uplatňování v praxi a vynutila si zavedení zcela nové úpravy insolvenčního práva, která měla být úplným a trvalým řešením, zahrnujícím současné vývojové trendy.

Evropské insolvenční právo²²

Řešení úpadku probíhá ve většině právních řádů (včetně našeho) soudním řízením, jako zvláštním druhem civilního procesu. Evropské insolvenční právo je upraveno nařízením Rady č. 1346/2000 o úpadkovém řízení, které je přímo použitelné ve všech členských zemích Evropské unie. Nařízení je využíváno v případech, kdy má dlužník majetek nebo věřitele ve více než jednom členském státě.

¹⁹ ust. § 279 odst. 2 o.s.ř.

²⁰ Důvodová zpráva k návrhu insolvenčního zákona

²¹ Zákon ze dne 27. března 1931, č. 64 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí

²² Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 593, 629 - 631

1.3 Insolvenční zákon

Dnem 01.01.2008 nabyl účinnosti zákon č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), který současně zrušil ZKV. Byl koncipován jako právní úprava zcela nová, postavená na vlastních zásadách a snažící se obsáhnout co možná nejširší oblast úpadkového práva. Současně jej lze považovat za právní normu očekávanou nejenom odbornou veřejností, ale i občany, které dosavadní úprava ZKV nemotivovala k řešení jejich tíživé sociální situace.

Důkazem je historicky první podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na oddlužení, podané Krajskému soudu v Ostravě dne 02.01.2008²³, tedy první možný den po účinnosti zákona. Navrhovatelem byla pí. Lucie Vrbková, která svůj životní příběh popsala v knize "Už nikdy dlužníkem", jenž se stala pro mnohé první učebnicí finanční gramotnosti. O naplnění cíle zjednodušení a zkrácení insolvenčního řízení podle InsZ oproti ZKV svědčí i to, že usnesení o úpadku spojené s povolením oddlužení bylo vydáno 15.01.2008 a řízení bylo ukončeno vydáním pravomocného usnesení o splnění oddlužení a osvobození dlužníka od splacení neuspokojených pohledávek dne 20.01.2011.

Struktura insolvenčního zákona

Insolvenční zákon je právní úpravou poměrně rozsáhlou (obsahuje více než 400 §), jeho součástí je zákon č. 296/2007 Sb., který v souvislosti s přijetím InsZ mění a doplňuje více jak devadesát platných právních předpisů, dále např. zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích a další prováděcí předpisy.²⁴ Na rozdíl od ZKV, který považoval řízení konkursní a řízení vyrovnací za dvě řízení samostatná, je první fáze insolvenčního řízení podle InsZ pro všechny způsoby řešení úpadku jednotná.

Insolvenční soud rozhoduje nejprve o splnění podmínek úpadku dlužníka podle ust. § 3 InsZ. Jeho předpokladem je více věřitelů (tedy nejméně dvou) a platební neschopnosti dlužníka. Teprve po rozhodnutí o úpadku dlužníka je rozhodnuto o stanovení způsobu jeho řešení podle ust. § 4 a § 148 InsZ. Uvedenému postupu odpovídá rozdělení InsZ do tří částí.

²³ Insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení [online, cit. 2013-01-21]. Dostupné z https://isir.justice.cz/isir/ueu/evidence_upadcu_detail.do?id=11d25d1f-545a-48f8-b26c-078a6f60f6b8

²⁴ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 591

První část zákona obsahuje obecná ustanovení společná pro celé insolvenční řízení a všechny způsoby řešení úpadku. Je rozdělena do sedmi hlav, které upravují:

- v § 1 - 8 základní ustanovení a vymezení některých pojmů (předmět úpravy, úpadek, způsoby jeho řešení, zásady insolvenčního řízení aj.),
- v § 9 -70 procesní subjekty insolvenčního řízení (insolvenční soud, dlužník, věřitelé, insolvenční správce, likvidátor dlužníka aj.),
- v § 71 - 96 ustanovení o insolvenčním řízení (doručování, jednání, dokazování, rozhodnutí a opravné prostředky),
- v § 97 - 164 projednání úpadku a rozhodnutí o něm (insolvenční návrh, zahájení insolvenčního řízení a účinky s ním spojené, projednání insolvenčního návrhu, rozhodnutí o úpadku a stanovení způsobu jeho řešení, popř. rozhodnutí o tom, že dlužník není v úpadku, incidenční spory²⁵),
- v § 165 - 204 postavení věřitelů a uplatňování jejich pohledávek,
- v § 205 - 230 pojem a obsah majetkové podstaty, způsoby jejího zjišťování, nakládání s majetkovou podstatou a vyloučení (vynětí) z majetkové podstaty,
- v § 231 - 243 neplatnost a neúčinnost právních úkonů.

Část druhá upravuje jednotlivé způsoby řešení úpadku. Kromě tradičního řešení konkursem je nově zaveden reorganizace, která by měla vést k souboru sanačních opatření k ozdravení dlužníkovu podniku a tím i ku prospěchu věřitele.²⁶ Zásadně pozměněný institut vyrovnání podle ZKV je nahrazen oddlužením, jako možností řešení úpadku nepodnikatelských subjektů, tedy především tzv. spotřebitelských úpadků fyzických osob.

Tato část InsZ je rozdělena do pěti hlav, řešících:

- v § 244 - 315 prohlášení konkursu a jeho účinky,
- v § 316 - 364 reorganizaci podniku,
- v § 365 - 366 zvláštní ustanovení o vyloučení účinků zákona,
- v § 367 - 388 úpadek finančních institucí (tzn. zejména bank, pojišťoven, spořitelních a úvěrových družstev),
- v § 389 - 418 oddlužení.

Závěrečná část InsZ obsahuje ustanovení o zavedení insolvenčního rejstříku (§ 419 - 425), vztah ke státům Evropské unie (§ 426 - 430) a závěrečná ustanovení (§ 431 - 434).

²⁵ Např. spory o pravost a výši přihlášených pohledávek, vypořádání společného jmění manželů aj.

²⁶ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 36

Insolvenční rejstřík

Je veřejně přístupným²⁷ informačním systémem veřejné správy, jehož správcem je Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Jeho prostřednictvím se zveřejňují určené písemnosti a toto zveřejnění je současně okamžikem doručení písemnosti (ust. § 424 InsZ), není-li v zákoně stanoveno jinak. Zápisy do insolvenčního rejstříku mají konstitutivní povahu a souběžně plní také funkci informativní,²⁸ neboť jsou do něj ukládány všechny související podání a písemnosti související s daným spisem (pro každého dlužníka je veden jeden insolvenční spis, ust. § 419 odst. 2 InsZ).

Insolvenční rejstřík mimo seznamu dlužníků a insolvenčních spisů obsahuje taktéž seznam insolvenčních správců.²⁹ Na základě výše uvedených faktů lze říct, že zavedení insolvenčního rejstříku jako elektronického informačního systému bylo nezbytným předpokladem přehledného a rychlého insolvenčního řízení. Zahájení insolvenčního řízení je jeho prostřednictvím oznamováno vyhláškou do dvou hodin od podání návrhu (resp. do dvou hodin v rámci pracovní doby soudu). V průběhu řízení jsou v insolvenčním rejstříku zveřejněna všechna rozhodnutí soudu a další podání a informace, nestanoví-li zákon jinak (§ 421 - 423 InsZ).

Každý tak může mít přehled o insolvenčních řízeních vedených v České republice, včetně toho, v jaké fázi řízení se to které podání nachází. Znepřístupnění údajů o dlužníkovi provede insolvenční soud po uplynutí 5 let od nabytí právní moci rozhodnutí, jímž bylo insolvenční řízení ukončeno (§ 425 InsZ).

Vztah insolvenčního zákona k dalším právním předpisům

Mimo nahrazeného ZKV a již uvedeného zákona o insolvenčních správcích je souvisejícím právním předpisem zejména zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, jehož ustanovení se podle § 7 InsZ použijí přiměřeně, nestanoví-li InsZ jinak, nebo není-li takový postup v rozporu se zásadami insolvenčního řízení. Od doby své účinnosti prošel InsZ také celou řadou novel, z poslední doby to byl např. zákon č. 334/2012 Sb., jehož cílem bylo zabránit bezdůvodným (šikanózním) insolvenčním návrhům s cílem poškození dobrého jména, popř. tlaku na dlužníka.

²⁷ Insolvenční rejstřík [online, cit. 2013-01-21]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>

²⁸ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 639

²⁹ Insolvenční rejstřík [online, cit. 2013-01-21]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/InsSpravci/public/seznamFiltr.do>

1.4 Subjekty insolvenčního řízení

Za procesní subjekty civilního řízení považujeme takové subjekty, které mohou průběh řízení svou činností ovlivňovat a vstupovat do procesních vztahů.³⁰ Charakteristickým znakem insolvenčního řízení je mnohost jeho subjektů, daná už podmínkou více věřitelů dlužníka nebo účastí insolvenčního správce. Procesní subjekty insolvenčního řízení jsou uvedeny v části první, Hlavě II InsZ a taxativně vyjmenovány v § 9 InsZ:

- a) insolvenční soud,
- b) dlužník,
- c) věřitelé, kteří uplatňují svá práva vůči dlužníkovi,
- d) insolvenční správce, popř. další správce
- e) státní zastupitelství, které vstoupilo do insolvenčního řízení nebo incidenčního sporu, a
- f) likvidátor dlužníka.

Insolvenční soud

Insolvenční řízení je druhem civilního procesu, probíhá výlučně před soudem a není možné jej nahradit jinou alternativou, např. rozhodcem.³¹ Věcně příslušné jsou soudy krajské (§ 9 odst. 4 o.s.ř.) a místně příslušným je ten krajský soud, v jehož obvodu je obecný soud účastníka (§ 85a o.s.ř.). V insolvenčním řízení vykonává soud činnost rozhodovací (vydává rozhodnutí, jejichž vydání zákon ukládá nebo předpokládá) a činnost dohlédací nad postupem a průběhem řízení, stejně jako nad činností ostatních procesních subjektů, zejména dlužníka, věřitelů a insolvenčního správce.

V prvním stupni jedná a rozhoduje v insolvenčním řízení samosoudce, v určených případech³² je oprávněn jednat a rozhodovat vyšší soudní úředník. To přispívá k vyšší efektivitě insolvenčního řízení, podobně jako pověření asistenta soudce,³³ který se může podílet na přípravě podkladů pro vydání rozhodnutí nebo dohlížet na zveřejnění podání v insolvenčním rejstříku.

³⁰ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 35

³¹ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 598 - 599

³² Zákon č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednících, v platném znění

³³ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 47 - 48

Účastníci řízení

Účastníkem insolvenčního řízení je **dlužník** a **věřitelé**, kteří vůči němu uplatňují svá práva, tedy přihlášení pohledávky u insolvenčního soudu po zahájení insolvenčního řízení. Základním předpokladem být účastníkem řízení je potom právní subjektivita a způsobilost k právním úkonům.

Odhlédneme-li od jiných způsobů řešení úpadku, potom návrhy na **oddlužení** budou v naprosté většině případů podávat fyzické osoby, jejichž způsobilost být účastníkem řízení vyplývá z ustanovení § 19 o.s.ř. a § 7 ObčZ, způsobilost k právním úkonům potom podle ustanovení § 8 ObčZ vzniká v plném rozsahu zletilostí. Právnícké osoby, které budou při oddlužení nejčastěji vystupovat na straně věřitele (případně jako nepodnikatele na straně dlužníka) získávají právní subjektivitu i způsobilost k právním úkonům při svém vzniku a ztrácí zánikem (ustanovení § 18 a násl. ObčZ).

Dlužník smí využít řešení svého úpadku oddlužením pouze pokud není podnikatelem, jiná osoba než dlužník sám není oprávněna o oddlužení požádat a návrh na povolení oddlužení podává dlužník spolu s insolvenčním návrhem (§ 389 a 390 InsZ). Podá-li insolvenční návrh jiná osoba, může dlužník podat návrh na povolení oddlužení do 30 dnů ode dne doručení insolvenčního návrhu dlužníkovi (§ 390 InsZ). Protože nepodnikatelským subjektem může být i právnícká osoba a InsZ tuto osobu přímo nevymezuje, je třeba vycházet ze souvisejících právních předpisů. Definici podnikání obsahuje ustanovení § 2 ObchZ jako soustavnou činnost prováděnou samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Podnikatel podle ObchZ je:

- a) osoba zapsaná v obchodním rejstříku,
- b) osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění,
- c) osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů,
- d) osoba, která provozuje zemědělskou výrobu a je zapsána do evidence podle zvláštního předpisu.

Dalšími účastníky insolvenčního řízení jsou **věřitelé**, kteří uplatňují své právo vůči dlužníkovi. Kromě procesní způsobilosti a podmínky uplatnění práva vůči dlužníkovi nejsou na straně věřitelů stanovena žádná jiná omezení, může se tedy jednat jak o fyzické, tak i právnícké osoby, podnikatele i nepodnikatele. Rozdílné je však postavení zajištěných

a nezajištěných věřitelů. Zajištěným věřitelem je podle ustanovení § 2 písm. g) InsZ ten, jehož pohledávka je zajištěna majetkem, který náleží do majetkové podstaty, a to nejčastěji zástavním právem. Za podmínek stanovených InsZ (§ 28 a násl.) mohou věřitelé rozhodnout o změně insolvenčního správce. Věřitelé také rozhodují o zvoleném způsobu oddlužení zpeněžením majetkové podstaty nebo plněním splátkového kalendáře (§ 399 InsZ).

Insolvenční správce

Insolvenčního správce ustanovuje soud i zprošťuje funkce soud a je vybírán ze seznamu insolvenčních správců vedeným Ministerstvem spravedlnosti.³⁴ Ustanovení osoby insolvenčního správce je nutné nejpozději v rozhodnutí o úpadku, před rozhodnutím o úpadku může soud stanovit předběžného insolvenčního správce (§ 27 InsZ). Při určení osoby insolvenčního správce je třeba přihlídnout ke stavu insolvenčního řízení, majetkovým poměrům dlužníka i odborné způsobilosti insolvenčního správce.

Ten má vůči účastníkům řízení nezávislé postavení a nemůže být považován za zástupce dlužníka ani věřitelů.³⁵ Od jeho odborné způsobilosti a postupu se odvíjí nejenom délka trvání insolvenčního řízení (s výjimkou oddlužení plněním splátkového kalendáře, pro které je stanovena lhůta 5 let), ale i úspěšnost uspokojení věřitelů.

Další procesní subjekty

Za subjekty insolvenčního řízení InsZ považuje také státní zastupitelství (tomu umožňuje účast na insolvenčním řízení ustanovení § 35 o.s.ř.) a likvidátora (v rozsahu činnosti, který nepřešel na insolvenčního správce, § 70 InsZ). Státní zastupitelství však nemá na průběhu ani výsledku insolvenčního řízení přímý ekonomický zájem³⁶ a činnost likvidátora dlužníka, tak jak je určena v ustanovení § 70 a násl. ObchZ, směřující k zániku právnické osoby, se řešení úpadku formou oddlužení nezúčastní.

³⁴ Za podmínek stanovených § 22 InsZ lze ustanovit insolvenčním správcem i osobu nezapsanou na seznamu insolvenčních správců.

³⁵ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 600 - 601

³⁶ Důvodová zpráva k ustanovení § 69 InsZ.

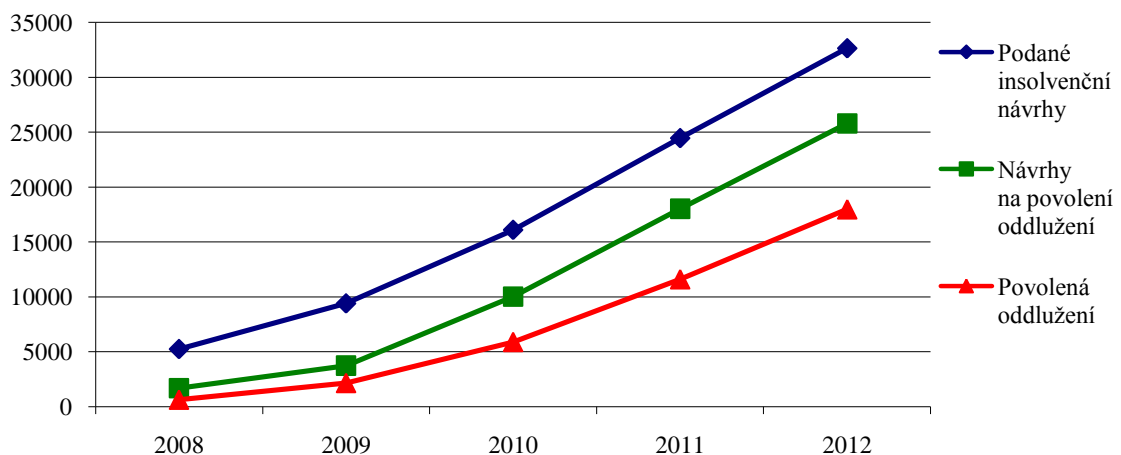
2 OSOBNÍ BANKROT (ODDLUŽENÍ)

Průběh insolvenčního řízení je až do vydání rozhodnutí o úpadku společný pro všechny typy jeho řešení, jak je uvedeno v první části InsZ, Hlavě IV. Projednání úpadku a rozhodnutí o něm (§ 97 - 164). Pro insolvenční řízení platí, že je lze zahájit pouze na návrh, k jehož podání je oprávněn jak dlužník, tak i jeho věřitel. V případě hrozícího úpadku pak může tento návrh podat jen dlužník. Řízení je zahájeno dnem, kdy je insolvenční návrh doručen věcně příslušnému soudu a jeho zahájení oznámí soud vyhláškou uveřejněnou v insolvenčním rejstříku. Pokud soud vyhoví insolvenčnímu návrhu, vydá rozhodnutí o úpadku. Jestliže neshledá splnění předpokladů pro osvědčení úpadku, vydá rozhodnutí o zamítnutí insolvenčního návrhu.³⁷ Průběh insolvenčního řízení bude dále popsán především s důrazem na institut oddlužení, popř. s upozorněním na odlišnosti jiných způsobů řešení úpadku.

2.1 Podání návrhu na povolení oddlužení

Možnost podání návrhu na oddlužení, jako cesty zbavení se při splnění zákonem stanovených podmínek svých dluhů, byla v českém právním řádu zavedena InsZ s účinností od 01.01.2008, předcházející ZKV takovouto možnost neobsahoval. Od jeho účinnosti bylo ke konci roku 2012 podáno již 87 855 insolvenčních návrhů, z nichž byly více než 2/3 (tj. 59 257 návrhů) spojeny s návrhem na povolení oddlužení. Ke stejnému datu bylo vydáno 38 311 rozhodnutí o povolení oddlužení, tj. 65 % podaných návrhů.

Graf č. 1: Vývoj počtu insolvenčních řízení

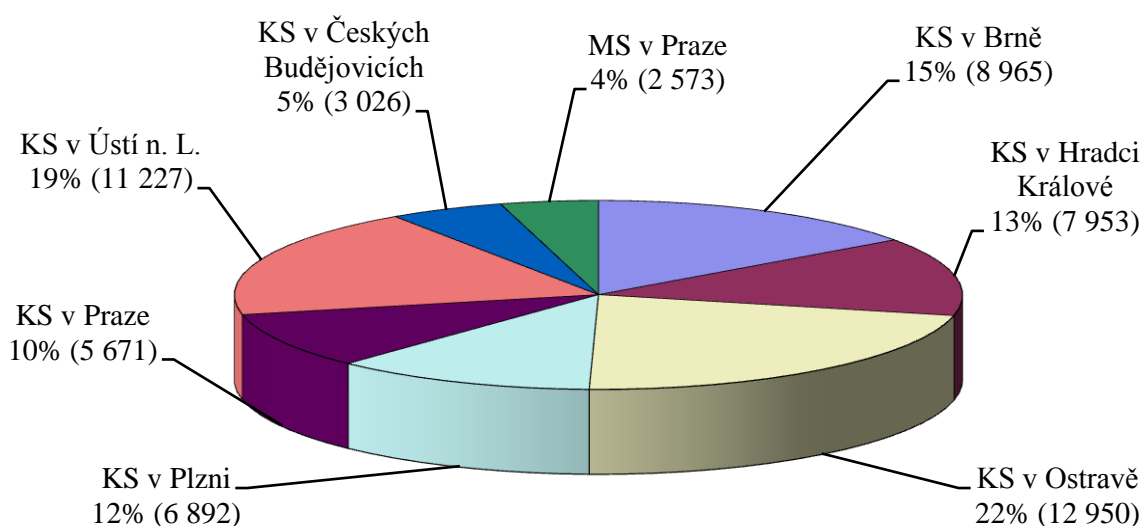

Pramen: Autor na základě statistických údajů insolvenčních řízení, příloha č. 1, tabulka A), vlastní výpočet

³⁷ Winterová A. a kol., Civilní právo procesní, s. 604

Na grafickém znázornění je patrný trvalý nárůst počtu podaných insolvenčních návrhů, z nichž převážnou část (v roce 2012 to bylo 25 785 z celkem podaných 32 656 návrhů, tedy již téměř 80 %) tvoří insolvenční návrh spojený s návrhem na povolení oddlužení. Jde tedy o institut, který je nejenom velmi často využíván, ale jehož počet podaných návrhů současně a trvale prudce stoupá. Zatímco počet podaných insolvenčních návrhů na řešení úpadku jiným způsobem (tzn. konkursem a reorganizací) zůstává poměrně konstantní a nepřevyšuje počet 3 000 návrhů, navýšení podaných insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení rostlo v posledních dvou letech o cca 8 000 návrhů ročně. To klade samozřejmě zvýšené nároky jak na činnost insolvenčních soudů, tak i na počet insolvenčních správců.

Graf č. 2: Podané insolvenční návrhy na povolení oddlužení

Pramen: Autor na základě statistických údajů insolvenčních řízení, příloha č. 1, tabulka B), vlastní výpočet

Z uvedených dat vyplývá vyšší podíl podaných návrhů na povolení oddlužení především u Krajského soudu v Ostravě (s pobočkou v Olomouci) a Krajského soudu v Ústí nad Labem (s pobočkou v Liberci). Celkově však je i u těchto "více zatížených" insolvenčních soudů poměr³⁸ mezi počtem podaných návrhů a vydaných rozhodnutí o povolení oddlužení zatím přibližně stejný.

Budoucí vývoj počtu podaných návrhů na povolení oddlužení lze jen těžko předvídat. Při zachování současného tempa jeho růstu je však zřejmé, že může docházet k prodloužení lhůty pro vydání rozhodnutí o úpadku.

³⁸ Příloha č.1: Statistické údaje insolvenčních řízení, tabulka C)

Podmínky pro oddlužení

Institut oddlužení je určen výhradně pro nepodnikatele, bude se tedy jednat především fyzické osoby. Dále potom v těch případech, kdy se dlužník není schopen se svými věřiteli domluvit mimosoudní cestou (jak bude pojednáno v následující 3. části práce). Současně je třeba zvážit své možnosti co do svého majetku a příjmů v příštích letech tak, aby insolvenční soud podaný návrh nezamítnul podle § 395 odst. 1 písm b), tedy hodnota plnění, které by nezajištění věřitelé získali při oddlužení by byla nižší než 30 % hodnoty jejich pohledávek. Věřitelé mohou souhlasit i s nižším plnění, tento souhlas však musí být písemný a musí být doručen insolvenčnímu soudu předem.³⁹

Kromě možnosti částečného uspokojení svých věřitelů a osvobození od splacení dosud neuspokojených pohledávek⁴⁰ je podstatnou skutečností i to, že po zahájení insolvenčního řízení nemohou věřitelé uplatňovat své pohledávky žalobou a také nelze provést výkon rozhodnutí (exekuci).⁴¹ Na straně dlužníka jsou však také dány mnohé povinnosti, v souladu se zásadami insolvenčního řízení se musí zdržet úhrady pohledávky mimo insolvenční řízení, zvýhodnění jednoho věřitele a je také omezen v nakládání se svým majetkem (§ 111 InsZ).

Návrh na povolení oddlužení

Na rozdíl od jiných způsobů řešení úpadku může návrh na oddlužení podat pouze dlužník sám a musí jej podat společně s insolvenčním návrhem. V praxi se však může stát, že insolvenční návrh podle § 97 InsZ podá dříve jiná osoba, zpravidla věřitel. Možnost podat návrh na povolení oddlužení zůstává zachována i poté (§ 390 InsZ), musí však být podán nejpozději do 30 dnů ode dne doručení věřitelského insolvenčního návrhu soudem dlužníkovi. V tomto případě musí tedy dlužník dbát na své právo a jeho uplatnění před uplynutím lhůty, neboť InsZ nepřipouští prominutí jejího zmeškání (§ 83 InsZ). Že se tak skutečně, i když v omezené míře děje, lze ověřit z dostupných statistických údajů.⁴² Vzhledem k zaměření práce na problém osobního bankrotu jako cesty k řešení krizové sociální situace, se však dále budu věnovat pouze insolvenčnímu návrhu podanému dlužníkem jako fyzickou osobou.

³⁹ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 605

⁴⁰ Podle § 414 InsZ jsou do tohoto osvobození kromě přihlášených pohledávek zahrnuty také pohledávky, k nimž se v insolvenčním řízení nepřihlíželo nebo do řízení nebyly přihlášeny.

⁴¹ Hubálek M., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, s. 51

⁴² Příloha č.1: Statistické údaje insolvenčních řízení, tabulka D)

Návrh na povolení oddlužení musí v první řadě splňovat obecné podmínky podání podle § 42 o.s.ř. Podání je nutné učinit na formuláři, jehož náležitosti a povinné přílohy jsou upraveny zvláštním právním předpisem.⁴³ Tento tiskopis je dostupný volně ke stažení (společně s podrobnými pokyny k jeho vyplnění) na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti.⁴⁴ Věcně příslušné jsou soudy krajské, v jejichž obvodu má dlužník bydliště. Insolvenční návrh musí být opatřen úředně ověřeným podpisem osoby, která jej podala (§ 97 InsZ) a je možné i elektronické podání doplněné zaručeným elektronickým podpisem. Povinnými přílohami návrhu jsou podle § 392 InsZ zejména seznam majetku (a to včetně případných pohledávek, které je sám dlužník oprávněn vymáhat na jiné osobě⁴⁵) a seznam všech závazků s uvedením svých věřitelů. U seznamu majetku potom dlužník uvádí také údaje o době jeho pořízení, jeho pořizovací ceně a odhad jeho obvyklé ceny v době sestavení soupisu.

Protože současně s podáním insolvenčního návrhu podává dlužník návrh na povolení oddlužení, je pro rozhodnutí insolvenčního soudu nezbytné znát nejenom majetkové poměry navrhovatele, ale i jeho bývalé (za uplynulé 3 roky) a očekávané příjmy v období následujících 5 let. Údaje o příjmu za uplynulé období musí být doloženy příslušnými listinami, kterými mohou být např. pracovní smlouva, výplatní listiny, bankovní výpisy nebo potvrzení zaměstnavatele.⁴⁶ Pokud se dlužník s některým z věřitelů dohodnul na nižší než 30 % výši plnění jeho pohledávky, musí být k návrhu přiložen rovněž písemný souhlas tohoto věřitele s jeho úředně ověřeným podpisem. Součástí tohoto souhlasu je uvedení dohodnuté nejnižší hodnoty plnění.

Neobsahuje-li podaný návrh všechny potřebné náležitosti, nejsou-li k němu připojeny zákonem požadované přílohy, je nesrozumitelný nebo neurčitý, vyzve insolvenční soud navrhovatele k jeho opravě nebo doplnění. Jelikož tato lhůta nesmí být podle § 393 InsZ delší 7 dnů je v zájmu dlužníka podat rovnou bezchybný návrh na povolení oddlužení se všemi přílohami. Se zpracováním návrhu mohou osobám v krizové sociální situaci pomoci především pracovníci občanských poraden, jak o tom bude pojednáno dále.

⁴³ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 311/2007 Sb., o jednacím řádu pro insolvenční řízení

⁴⁴ Insolvenční zákon [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://insolvenčni-zakon.justice.cz/obecne-informace/formulare-vzory.html>

⁴⁵ § 104 InsZ, který současně stanoví další obsahové náležitosti příloh k insolvenčnímu návrhu

⁴⁶ Hubálek M., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, s. 52

2.2 Rozhodnutí insolvenčního soudu o návrhu

O zahájení insolvenčního řízení insolvenční soud nerozhoduje, ale podle § 101 InsZ jej oznamuje vyhláškou, kterou je povinen zveřejnit do 2 hodin od doručení návrhu.⁴⁷ Vyhláška se doručuje zveřejněním na úřední desce insolvenčního soudu a současným zveřejněním v insolvenčním rejstříku (§ 71 InsZ), zvláště se doručuje jen účastníkům řízení (navrhovateli a dlužníku) a elektronicky prostřednictvím veřejné datové sítě potom subjektům taxativně vyjmenovaným⁴⁸ v § 102 InsZ.

Jedním z těchto subjektů je také finanční úřad (od 01.01.2013 orgán finanční správy), v obvodu jehož místní příslušnosti má dlužník své bydliště. Toto vyrozumění je prakticky prováděno zasláním elektronicky podepsaného souboru vyhlášky o zahájení insolvenčního řízení na emailovou adresu podatelny příslušného územního pracoviště, zveřejněnou na webových stránkách finanční správy.⁴⁹

Vedle již dříve uvedených účinků zahájení insolvenčního řízení (nemožnost uplatnění pohledávky věřitele žalobou, zabránění provedení exekuce majetku dlužníka, omezení dlužníka v nakládání se svým majetkem) mohou věřitelé uplatňovat své pohledávky přihláškou (§ 110 InsZ). Insolvenční soud je povinen vyzvat věřitele k podání přihlášky pohledávky a v případě návrhu na povolení oddlužení lze očekávat, že tuto výzvu spojí s oznámením o zahájení insolvenčního řízení.⁵⁰ Přihlášky pohledávek mohou věřitelé podávat až do rozhodnutí o úpadku. Po rozhodnutí o úpadku spojeném s rozhodnutím o povolení oddlužení potom v zákonem stanovené lhůtě 30 dnů (§ 136 odst. 4), prominutí zmeškání není podle § 83 InsZ přípustné. K přihláškám, které jsou podány později, insolvenční soud nepřihlíží a takto uplatněné pohledávky se v insolvenčním řízení neuspokojují. (§ 173 InsZ).

Lze tedy říct, že kromě možnosti osvobození od placení zbytku svých závazků, které zůstanou po splnění oddlužení neuspokojeny, je možnost nepřihlášení pohledávky věřitelem v zákonem stanovené lhůtě také jedním z důvodů, o němž bude dlužník při podání svého návrhu přemýšlet.

⁴⁷ Případně, za podmínek stanovených v § 101 odst. 1 InsZ, do 2 hodin po zahájení úředních hodin nejbližšího pracovního dne insolvenčního soudu.

⁴⁸ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 170 a 173

⁴⁹ Finanční správa [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné

z http://cds.mfcr.cz/cps/rde/xchg/cds/xsl/vyhledavani_ufo.html?year=0%C2%93

⁵⁰ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 191

Rozhodnutí o úpadku dlužníka

Insolvenční soud rozhodne o podaném návrhu na povolení oddlužení několika možnými způsoby. Může tedy podaný návrh:

- **odmítnout**, neobsahuje-li všechny potřebné náležitosti, je nesrozumitelný nebo neurčitý, není podán na předepsaném formuláři, neobsahuje-li všechny předepsané přílohy a není-li přes výzvu soudu ve stanoveném termínu opraven nebo doplněn. Tato lhůta však nesmí být stanovena delší než 7 dnů, a její dodržení může být pro řádně nepřipraveného dlužníku obtížné. Návrh na povolení oddlužení insolvenční soud také odmítne, pokud je podán opožděně nebo neoprávněnou osobou.

- **vzít** svým rozhodnutím **na vědomí zpětvzetí návrhu** dlužníka na povolení oddlužení, pokud zatím nerozhodnul o jeho schválení. Protože v tomto případě rozhodne insolvenční soud zpravidla následujícím výrokem téhož rozhodnutí⁵¹ o řešení dlužníkovra úpadku konkursem, je vhodnější vzít zpět celý insolvenční návrh (§ 129 InsZ), což je však možné učinit jen do vydání rozhodnutí o úpadku.

- **zamítnout**, pokud by došel k závěru, že dlužník svým podáním sleduje nepoctivý záměr⁵² a dále, že stávající majetek dlužníka nebo předpokládané příjmy v následujících pěti letech (jejichž přehled se právě z tohoto důvodu podává společně s návrhem) by nepostačoval na úhradu předepsané (popř. dohodnuté) výše uspokojení nezajištěných věřitelů. K zamítnutí návrhu může soud přistoupit i tehdy, pokud shledá dlužníkova přístup k plnění svých povinností v insolvenčním řízení za lehkomyšlný nebo nedbalý (např. včasné, úplné a řádné předložení všech podkladů⁵³).

- **rozhodnout o povolení oddlužení**, což je možnost, k níž dlužníkova návrh od okamžiku jeho podání směřuje. Rozhodnutí o povolení oddlužení je v těchto případech, kdy dlužník zahájil insolvenční řízení svým návrhem spojeným s návrhem na povolení oddlužení, vždy spojeno s rozhodnutím o úpadku a odvolání proti němu je nepřipustné (napadnout odvoláním lze až rozhodnutí o způsobu řešení úpadku). Insolvenční soud tedy tímto rozhodnutím potvrdí obsahově i formálně perfektní návrh dlužníka,⁵⁴ jímž se lze v insolvenčním řízení dále zabývat a projednat jej.

⁵¹ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 604

⁵² Demonstrativní výčet skutečností, na jejichž základě lze bez dalšího spolehlivě usuzovat na nepoctivý záměr je uveden v § 395 odst. 3 InsZ.

⁵³ Rozhodnutí NS ČR 29 NSCR 16/2010 ze dne 26.10.2010

⁵⁴ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 607

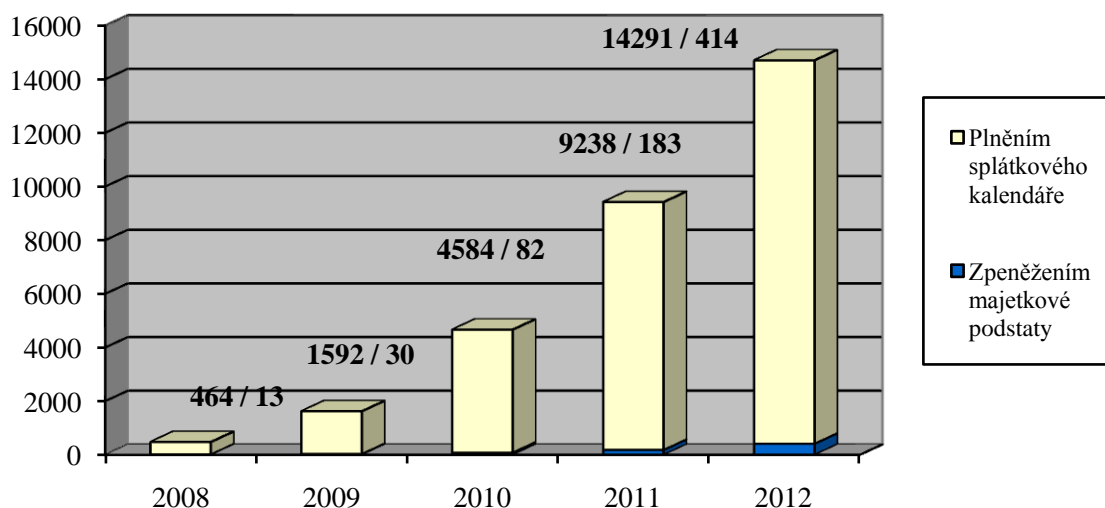
Je tedy na místě ještě jednou upozornit na nutnost zodpovědného přístupu dlužníka k podání návrhu i následnému insolvenčnímu řízení. Jestliže totiž insolvenční soud návrh na povolení oddlužení odmítne, vezme na vědomí jeho zpětvzetí nebo jej zamítne, rozhodne současně o způsobu řešení úpadku dlužníka konkursem,⁵⁵ a to se všemi důsledky, které z toho pro dlužníka oproti povolení oddlužení vyplývají.

Rozhodnutí o způsobu řešení úpadku

Jestliže insolvenční soud vydal rozhodnutí o povolení oddlužení, musí se dále rozhodnout jakým způsobem bude oddlužení provedeno. Oddlužení lze provést buď zpeněžením majetkové podstaty (tzn. prodejem majetku dlužníka) nebo splněním splátkového kalendáře, tedy úhradou minimální schválené výše svých závazků. Záleží potom především na věřitelích, pro který způsob oddlužení se rozhodnou (§ 402 InsZ). Podle schváleného způsobu následuje odpovídající průběh oddlužení.

Lze očekávat, že vzhledem k majetkovým a finančním poměrům navrhovatelů, kterými jsou v naprosté většině případů nemajetné fyzické osoby dokládající (a i to často s obtížemi) pouze pravidelný měsíční příjem, bude výrazně převažovat schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře, jak také ukazuje následující graf.

Graf č. 3: Počty schválených způsobů oddlužení

Pramen: Autor na základě statistických údajů insolvenčních řízení, příloha č. 1, tabulka A), vlastní výpočet

Z tohoto důvodu bude také poměrně větší část popisu průběhu schváleného způsobu oddlužení zaměřena na oddlužení plněním splátkového kalendáře.

⁵⁵ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 598

2.3 Průběh oddlužení

Společně s rozhodnutím o povolení oddlužení⁵⁶ svolá insolvenční soud schůzi věřitelů (oznámením vyhláškou vyvěšenou na úřední desce a zveřejněnou v insolvenčním rejstříku) za účelem projednání způsobu oddlužení a hlasování o jeho přijetí, přičemž pouze dlužníku a insolvenčnímu správci je toto předvolání doručováno do vlastních rukou společně s poučením o nezbytnosti jejich účasti. V tomto kontextu považuji za nutné upozornit na odpovídající ustanovení § 49 o.s.ř. upravující doručování písemností a důsledky, které pro dlužníka plynou z nepřevzetí těchto písemností ve stanovené lhůtě a uplatnění fikce doručení.

Osobní účast dlužníka na schůzi věřitelů je povinná a třebaže Ústavní soud zrušil svým nálezením⁵⁷ fikci zpětvzetí návrhu dlužníkem, pokud se bez důvodné omluvy nedostaví, přetrvává povinnost dlužníka se této schůze věřitelů zúčastnit a zodpovědět dotazy přítomných věřitelů (§ 399 InsZ). Účelem schůze je rozhodnout o jednom ze dvou možných způsobu oddlužení, proces přijetí rozhodnutí (včetně hlasování na schůzi věřitelů i mimo ni, uplatnění námitek aj.) je upraven v § 399 - 403 InsZ, další náležitosti jsou stanoveny zvláštním právním předpisem.⁵⁸ Vzhledem k zaměření této práce s důrazem na osobu dlužníka však nebudou tyto skutečnosti podrobněji rozebírány.

Pokud insolvenční soud neshledá na základě dosavadního řízení důvody pro jeho neschválení,⁵⁹ vydá **rozhodnutí o schválení oddlužení**, jehož náležitosti jsou upraveny v § 406 InsZ a jehož účinky nastávají již okamžikem zveřejnění v insolvenčním rejstříku. Výrok tohoto rozhodnutí obsahuje rovněž ustanovení o jednom ze dvou zákonem stanovených způsobů provedení oddlužení a lze přistoupit k jeho realizaci.

Zpeněžení majetkové podstaty je jedním z možných způsobů splnění oddlužení. Dosavadní malý počet případů, je dán zřejmě sociální situací dlužníků, kteří se na insolvenční soud se svým návrhem na povolení oddlužení obracují až po vyčerpání všech svých možností v okamžiku, kdy již prakticky žádný zpeněžitelný majetek nevládní. Řízení oddlužení je v tomto případě především v rukou insolvenčního

⁵⁶ Pro přehlednost dodávám, že se jedná o rozhodnutí vydané na návrh dlužníka a jeho součástí je rovněž rozhodnutí o úpadku (§ 143 odst. 3 InsZ) a jmenování insolvenčního správce (§ 27 InsZ) - pozn. autor

⁵⁷ Nález ÚS Pl.ÚS 19/09 ze dne 27.07.2010

⁵⁸ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 311/2007 Sb., o jednacím řádu pro insolvenční řízení

⁵⁹ Např. při zjištění skutečností pro jeho zamítnutí pro některý z důvodů uvedených § 395 InsZ nebo na základě uplatnění důvodných námitek věřiteli (§ 403 InsZ).

správce, který provede zjištění a soupis majetku, který bude označen v rozhodnutí o schválení oddlužení. Obsah majetkové podstaty je vymezen v § 206 InsZ a tvoří jej všechny dlužníkův majetek, který vlastnil při zahájení insolvenčního řízení, jeho spoluvlastnické podíly na majetku i majetek, který patří do společného jmění manželů.⁶⁰ Do majetkové podstaty nepatří majetek, který není možné postihnout výkonem rozhodnutí nebo exekucí (§ 322 o.s.ř.), tedy např. běžný oděv, obvyklé vybavení domácnosti nebo hotové peníze do stanovené výše. Informací významnou pro dlužníka je pak především to, že majetek nabytý po schválení oddlužení již do majetkové podstaty nespadá.

Z pohledu věřitele může přinést rychlejší uspokojení jeho pohledávek, ale také riziko nižšího plnění, protože nezohlední dlužníkovy případné budoucí (mimořádné) příjmy. Zpeněžením majetkové podstaty (§ 283 a násl. InsZ) a vyplacením pohledávek na základě rozvrhového usnesení vydaného insolvenčním soudem je oddlužení zpeněžením majetkové podstaty splněno.

Oddlužení plněním splátkového kalendáře

Tento způsob oddlužení je uplatňován pro dlužníky zpravidla zcela nemajetné, kteří mohou doložit pouze pravidelný měsíční příjem a ve struktuře schválených oddlužení je variantou zcela převládající. Je také hlavním tématem této práce a v následující kapitolách na něj bude nejčastěji odkazováno.

Pokud je oddlužení realizováno plněním splátkového kalendáře, je dlužník po dobu 5 let povinen splácet svým nezajištěným věřitelům maximální možnou část svých příjmů. Pravděpodobnou výši splátek si dlužník může spočítat na webových stránkách Ministerstva spravedlnosti,⁶¹ kde je také zveřejněna metodika výpočtu. Není tedy na dlužníkovi, jakou částku si ponechá pro vlastní potřebu a jakou bude svým věřitelům splácet. Pravidelné měsíčné částky pak budou mezi nezajištěné věřitele rozděleny podle poměru (výše) jejich pohledávky.⁶² To v praxi znamená, že stejným způsobem budou hrazeny pohledávky při vyšším nebo mimořádném příjmu dlužníka a to bez ohledu na skutečnost, že dlužník již zaplatil očekávané plnění (např. ve výši 30 %). Neboť účelem insolvenčního řízení je co možná nejvyšší úhrada závazků a oddlužení plněním splátkového kalendáře probíhá po dobu celých 5 let. Jeho dřívější skončení by bylo možné jen v případě úhrady v plné

⁶⁰ Maršíková J., Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele, s. 16 a 138

⁶¹ Insolvenční zákon [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/kalkukator-splatek.html>

⁶² Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 609

výši (tedy 100 %) a oddlužení by tak skončilo rozhodnutím insolvenčního soudu o jeho splnění (§ 413 InsZ). Rozhodnutí o osvobození dlužníka od nesplacených pohledávek podle § 414 InsZ by nebylo vydáno, protože všechny závazky dlužníka již byly vyrovnány.

Aktivita v průběhu oddlužení leží tedy v první řadě na dlužníkovi (insolvenční správce vykonává nad jeho činností dohled), jehož povinnosti jsou vyjmenovány v § 412 InsZ:

a) vykonávat svým možností a schopnostem přiměřenou výdělečnou činnost, v případě ztráty zaměstnání o získání příjmu aktivně usilovat a neodmítat žádnou splnitelnou možnost obstarání příjmů (např. nabídky úřadu práce),

b) zpeněžit majetek získaný dědictvím a darem a tyto prostředky (stejně jako jiné mimořádné příjmy, např. výhru v sázkové hře či loterii) použít k mimořádným splátkám, a to i nad rámec splátkového kalendáře; taktéž není oprávněn odmítnout přijetí daru nebo dědictví, bez souhlasu insolvenčního správce (ve vlastním zájmu dlužníka nejlépe písemným a předběžným⁶³) by byl takový úkon neplatný,

c) oznámit bez zbytečného odkladu každou změnu svého bydliště a zaměstnání,

d) předkládat pravidelně 2x ročně přehled svých příjmů za uplynulých 6 měsíců,

e) nezatajovat žádný ze svých příjmů,

f) neposkytovat žádnému ze svých věřitelů výhody,

g) nepřijímat závazky, které by nemohl včas a řádně splnit.

K oběma způsobům oddlužení je třeba zmínit postavení tzv. zajištěných věřitelů, kteří uplatňují vůči dlužníkovi svou pohledávku, zajištěnou zástavním (§ 152 a násl. ObčZ) nebo jiným obdobným právem.⁶⁴ Pohledávky zajištěných věřitelů jsou uspokojeny z výtěžku zpeněžení tohoto zajištění,⁶⁵ které podle dispozic zajištěného věřitele provede insolvenční správce (pokud má za to, že předmět zajištění lze zpeněžit výhodněji, může tyto pokyny odmítnout a požádat insolvenční soud o jejich přezkoumání, § 293 InsZ).

Rozhodnutí o zrušení schváleného oddlužení (§ 418 InsZ) může insolvenční soud vydat, a tuto skutečnost si musí dlužník uvědomovat, po celou dobu jeho trvání oddlužení, tzn. dokud nevezme na vědomí jeho splnění. Přitom okruh důvodů, pro zrušení schváleného oddlužení je poměrně široký, při oddlužení formou splátkového kalendáře zahrnuje především neplnění povinností podle ust § 412 InsZ.

⁶³ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 630

⁶⁴ Např. zadržovací právo (§ 175 - 180 ObčZ) nebo zajišťovací převod práva (§ 553 ObčZ).

⁶⁵ Hubálek M., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, s. 52

Splnění oddlužení a osvobození od placení pohledávek

Osvobození od placení zbylých pohledávek je jistě nejsilnější motivací pro podání návrhu na oddlužení. V případě plnění splátkového kalendáře probíhá oddlužení zásadně po dobu pěti let (pouze v případě splacení 100 % pohledávek může být splněno dříve) a pokud se dlužník nedopustí porušení svých povinností, které by měly za následek zrušení schváleného oddlužení, vezme insolvenční soud na vědomí splnění oddlužení rozhodnutím. Právní mocí tohoto rozhodnutí končí insolvenční řízení a také činnost insolvenčního správce.

V tento okamžik zbývá dlužníkovi poslední krok na jeho cestě insolvenčním řízením, podání návrhu insolvenčnímu soudu (§ 414 InsZ) na vydání usnesení, kterým jej osvobodí od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny. Na základě tohoto návrhu nařídí insolvenční soud slyšení, ke kterému dlužníka přizve, a pokud řádně a včas plnil všechny povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení, toto usnesení vydá. Osvobození se kromě neuspokojených pohledávek zahrnutých do oddlužení vztahuje i na pohledávky přihlášené opožděně (k nimž se v řízení nepřihlíželo) nebo nepřihlášené vůbec (pokud tak věřitelé měli učinit).

Tyto pohledávky věřitelů však nezanikají, jen není možné jejich plnění na dlužníkovi vymáhat a dlužník nemá povinnost je plnit.⁶⁶ Věřitelé však mohou vyžadovat úhradu zbylých pohledávek po jeho ručitelích a spoludlužnících, což je pro dlužníka zásadní zejména při oddlužení jednoho z manželů.

Soud by usnesení o osvobození od placení pohledávek nevydal v případě, že by dlužník své povinnosti řádně a včas neplnil, což by vedlo například k úhradě pohledávek v nižší, než zákonem stanovené (popř. dohodnuté) výši.⁶⁷ Soud také může již přiznané osvobození ve lhůtě 3 let odejmout, např. vyjde-li najevo podvodné jednání dlužníka nebo zvýhodnil-li některého z věřitelů (§ 417 InsZ). V těchto případech by oddlužení nesplnilo svůj účel a věřitelé by i nadále byli oprávněni požadovat úhradu zbývajících částí svých pohledávek.

⁶⁶ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 633

⁶⁷ Insolvenční soud může svolit k výjimce za splnění podmínek § 415 InsZ

2.4 Zhodnocení právní úpravy

Oddlužení (osobní bankrot) je takovým řešením úpadku, kdy jsou všechny dlužníkovy závazky v rámci insolvenčního řízení sjednoceny, zajištění věřitelé jsou uspokojeni z výtěžku zpeněžení zajištění (zástavy), nezajištění věřitelé do schválené výše a případný zbytek dluhů může být dlužníkovy odpuštěn. Institut oddlužení upřednostňuje před ekonomickým efektem uspokojení věřitelů spíše účel sociální.⁶⁸ Dlužníkovi má umožnit "nový začátek", motivovat ho k řešení své sociální situace a snaze o splácení svých dluhů. Cílem právní úpravy současně bylo snížit počet lidí v krizové sociální situaci a tím i nákladů státního rozpočtu na pomoc při jejich řešení.

Možným řešením je však pouze pro ty, kteří se do krizové finanční situace dostali při běžném provozu domácnosti, nikoli z důvodu neúspěchu při své podnikatelské činnosti. Na druhou stranu InsZ zásadně nerozlišuje mezi osobami, kteří se do úpadku dostali z objektivních příčin (mezi něž může počítat například propad příjmů z důvodu nemoci, úrazu nebo nezaviněné ztráty zaměstnání) a osobami, kteří se do složité finanční situace dostali svou lehkomyšlností, marnotratností či jinou formou nezodpovědného chování.⁶⁹ Z pohledu poctivosti záměru (§ 395 odst. 1 písm. a) InsZ) je však jistě nutné, aby přístup ke svému hospodaření zásadně změnili a zdrželi se aktivit, které je do krizové sociální situace finančního úpadku přivedly. Což by však nemělo platit pouze po dobu do splnění podmínek pro úspěšné oddlužení, ale i pro dobu následující.

S ohledem na dobu účinnosti InsZ lze zatím spíše jen teoreticky uvažovat nad případem, kdy dlužník, který již procesem prošel a bylo mu přiznáno osvobození od placení neuspokojených pohledávek, se dostane do úpadku podruhé. V § 425 ukládá InsZ po uplynutí pětileté lhůty znepřístupnění údajů o daném insolvenčním řízení v insolvenčním rejstříku a vyškrtnutí dlužníka ze seznamu dlužníků. Lze tedy předpokládat, že po splnění oddlužení a uplynutí dané lhůty nebude úpadci nic bránit v opakování úpadkového řízení oddlužením. Současně je však možné předpokládat přísnější posouzení poctivosti záměru dlužníka insolvenčním soudem a přípustnosti podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení.

⁶⁸ Insolvenční zákon [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/obecne-informace/oddluzeni.html>

⁶⁹ Bulletin advokacie 9/2012, s. 42 -43

Postavení dlužníka v insolvenčním řízení

Jak už také bylo několikrát vytknuto, v celém InsZ, a v jeho ustanoveních souvisejících s institutem oddlužení obzvlášť, je kladem důraz na aktivní činnost a zájem dlužníka. Ať už je to při podání insolvenčního návrhu, dodržování předepsaných lhůt, spolupráce s insolvenčním soudem i insolvenčním správcem, sledování průběhu řízení v insolvenčním rejstříku nebo řádné převzetí doručovaných písemností. Těmito skutečnostmi musí dlužník věnovat pozornost tak, aby se nevystavil nebezpečí, že insolvenční soud schválené oddlužení zruší a rozhodne o způsobu řešení dlužníkovy úpadku konkursem (§ 418 InsZ).

Přes značnou "popularitu" osobního bankrotu mezi veřejností, o níž krom jiného svědčí roční počet podaných návrhů, by měl dlužník vhodnost řešení své platební neschopnosti (zadlužení) touto formou vždy pečlivě zvážit. Vždy by měl vzít do úvahy především celkovou výši svých dluhů v poměru k výši a jistotě svých příjmů nebo majetku, a to i s výhledem do budoucna (možné zvýšení příjmu, nabytí majetku dědictvím aj). Při nižší výši svých dluhů a předpokladu uspokojení nezajištěných věřitelů v rozsahu blízkém se 100 % (ať už zpeněžením majetkové podstaty v případě její vyšší hodnoty, či plněním splátkového kalendáře při dostatečném příjmu) by v kontextu s úhradou zálohy na náklady insolvenčního řízení (ta může podle § 108 InsZ určena až do částky 50 000,- Kč) a odměny insolvenčního správce podle zvláštního předpisu,⁷⁰ jejíž výše pravděpodobně rovněž překročí částku 50 000,- Kč, mohlo být povolené oddlužení až nevýhodné.

V takovémto případě by přicházelo podání návrhu na povolení oddlužení do úvahy spíše tehdy, pokud by skutečně nebylo možné dosáhnout jakékoli dohody s věřiteli (např. formou splátkového kalendáře). Tedy jako prevence výrazného navýšení závazků ze strany věřitelů v podobě smluvních sankcí, nákladů právního zastoupení věřitelů a nákladů soudního řízení při uplatnění pohledávek věřiteli.⁷¹ Ale důvody dlužníka k podání návrhu mohou být i psychické a sociální - obavy ze ztráty domova, exekuce majetku nebo nevybíravé praxe inkasních agentur. V tomto smyslu mu InsZ poskytuje jakousi formu "ochrany", možnost zbavit se strachu ze svých věřitelů, užívat si bezpečí domova, je motivován k hledání práce a zajištění svých příjmů. A konečně i možnost zbavení se za zákonem stanovených podmínek svých dluhů a nového začátku.

⁷⁰ Vyhláška č. 313/2007 Sb., o odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových výdajů

⁷¹ Hubálek M., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, s. 54

Současně však musí být připraven dostát všem výše uvedeným povinnostem, což pro někoho nemusí být problém, ale pro jiného, který před svými problémy dosud spíše "zavíral oči", může být vlastní průběh oddlužení plněním splátkového kalendáře nepříjemným překvapením. Dlužník se musí především připravit na to, že po dobu 5 let bude na splátky použito maximum jeho příjmů a bude muset hospodařit s finanční částkou ve výši nezbytných finančních prostředků sloužících k zajištění základních životních potřeb dlužníka a jeho rodiny.⁷² Cílem insolvenčního řízení vždy bude úhrada co nejvyšší částky závazků, proto během tohoto období musí dlužník usilovat o zajištění svých příjmů, případné mimořádné příjmy (včetně dědictví nebo daru) použít k úhradě svých závazků nad rámec splátkového kalendáře, podávat informace o změně svého bydliště a zaměstnání a také nepřijímat nové závazky, které by nemohl řádně plnit.

Společné oddlužení manželů

Institut společného návrhu na povolení oddlužení InsZ nezná a tak, pokud mají zájem o oddlužení oba manželé, musí podat insolvenční návrh spojený s návrhem na oddlužení každý sám za sebe. Protože se dá očekávat, že s ohledem na institut společného jmění manželů (§ 143 a násl. ObčZ) bude většina dluhů patřit do společného jmění manželů,⁷³ je nanejvýš vhodné požádat insolvenční soud o společné projednání insolvenčních návrhů, posouzení splnění podmínek oddlužení a schválení společného oddlužení, aby společné jmění manželů náleželo do jedné majetkové podstaty a byl ustanoven společný insolvenční správce. Jedině takto mohou oba manželé po podmínek schváleného oddlužení dosáhnout osvobození od placení pohledávek svých věřitelů zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v jakém nebyly v jeho průběhu uspokojeny.

K závěru společného projednání by pak měl insolvenční soud dospět i v případě návrhu podaným pouze jedním z manželů,⁷⁴ neboť by nemělo být rozdílu mezi návrhem jednoho z manželů doplněným podpisem a souhlasem druhého (§ 392 odst. 3 InsZ) a situací, kdy podají insolvenční návrh oba manželé. Svým podpisem na návrhu dlužníka na povolení oddlužení tedy dává druhý z manželů souhlas, aby byl pro účely oddlužení použit veškerý majetek společného jmění manželů, v případě oddlužení plněním

⁷² Hanousková M., Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení, s. 6

⁷³ Informativní newsletter AOP 1/2012 [online], ©2012 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Bulletin/newsletter_aop2.pdf

⁷⁴ Společné jmění manželů v insolvenční, Wolters Kluwer ČR, právnícké fórum [online], ©2009 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.pravnickeforum.cz/archiv/dokument/doc-d28538v35689-spolecne-jmeni-manzelu-v-insolvenci/>

splátkového kalendáře pak včetně příjmů, které po dobu oddlužení vyplaceny. I když by se tedy podle již zavedené praxe nemělo stát, že po splnění oddlužení jednoho z manželů závazky druhého přetrvávají, bude jistě dobré věnovat tomuto problému při podání návrhu zvýšenou pozornost nebo se poradit s odborníkem.

Některá ustanovení insolvenčního zákon z pohledu dlužníka

Přes pochopitelnou snahu zákonodárce o vytvoření komplexní a obsahově perfektní právní normy byl InsZ ode dne své účinnosti několikrát změněn a novelizován. Z pohledu dlužníka se jedná především o již zmíněný nálezn Ústavního soudu 19/09, kterým byla zrušena fikce zpětvzetí návrhu při jeho neúčasti na svolané schůzi věřitelů podle § 399 InsZ, kde je rozhodováno o způsobu provedení oddlužení.

Neméně významná jsou pro dlužníka soudní rozhodnutí upravující výši zálohy na náklady insolvenčního řízení podle § 108 InsZ. Výše této zálohy závisí na úvaze insolvenčního soudu a může určena až částkou 50 000,- Kč, což bude pro osobu žádající o povolení oddlužení zřejmě nesplnitelné. Jak vyplývá ze soudních rozhodnutí,⁷⁵ lze účinně usilovat o snížení stanovené zálohy, či (jako je tomu v citovaných případech) od jejího úplného upuštění. Insolvenční soud by při stanovení zálohy měl vždy zvážit, zda dlužník splňuje podmínky oddlužení plněním splátkového kalendáře.⁷⁶ V tomto případě jsou odměna a hotové výdaje insolvenčního správce hrazeny pravidelnou měsíční splátkou a této skutečnosti by měla odpovídat výše požadované zálohy. Naopak v případech, kdy má insolvenční soud pochybnosti o možném povolení oddlužení, bude zřejmě trvat na stanovení zálohy v její maximální možné výši.⁷⁷

Shrnutí

Základní otázkou práce je posouzení možnosti osobního bankrotu jako řešení krizové sociální situace. S ohledem na právní náročnost insolvenčního řízení se může zdát vhodnost tohoto řešení problematická. Jak jsem se pokusil dokázat na několika praktických příkladech, je možné proces oddlužení při aktivitě a zájmu dlužníka úspěšně zvládnout. V případě nejasností v některé otázce pak doporučuji obrátit se se žádostí o radu a pomoc na někoho s větší praktickou zkušeností.

⁷⁵ Např. Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 3 VSOL 180/2010-A-16 ze dne 20.08.2010 nebo usnesení téhož soudu 3 VSOL 484/2011-A-12 ze dne 24.01.2012

⁷⁶ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 2 VSOL 119/2008-16 ze dne 30.09.2008

⁷⁷ Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 3 VSOL 295/2012-A-11 ze dne 12.06.2012

3 PŘÍČINY, DŮSLEDKY, PREVENCE A MOŽNOSTI ŘEŠENÍ

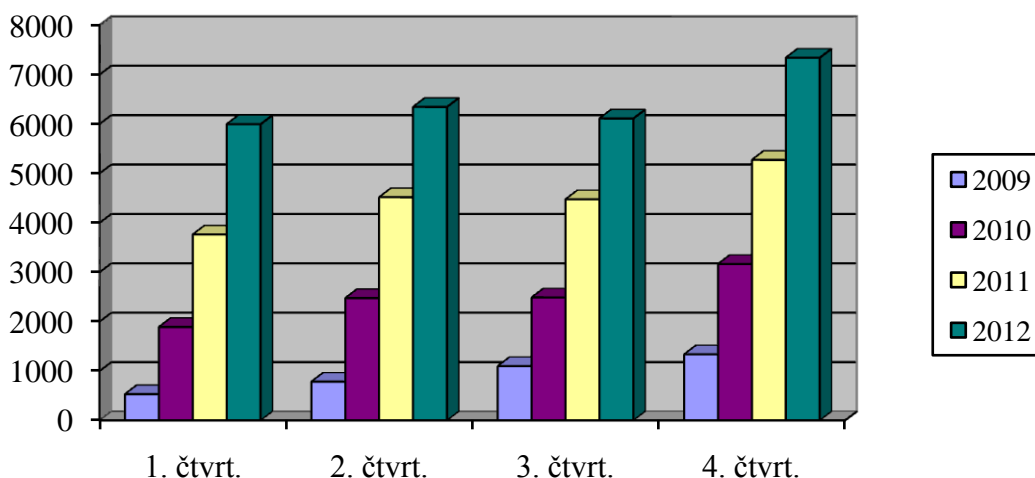
V předchozí kapitole bylo pojednáno o institutu osobního bankrotu především z hlediska právní problematiky. Množství podmínek a povinností insolvenčního řízení může být pro někoho takovými překážkami úspěšného oddlužení, které sám bez pomoci z venčí nepřekoná. Složitost právní úpravy je dána snahou o komplexní pojetí zákona a postihnutí co možná nejvíce různých situací a postupu jejich řešení. Současně je pochopitelnou snahou zákonodárce omezit podání vedená nepoctivým záměrem nebo podání zjevně bezdůvodná, u nichž není předpoklad úspěšně splněného oddlužení. Tato omezení by se však neměla stát příčinou odkládání řešení krizové situace, jak se pokusím vysvětlit v následující části.

3.1 Příčiny vzniku krizové finanční situace

Jak o tom vypovídají uvedená statistická data, počet podaných návrhů na vyhlášení osobního bankrotu v roce 2012 v průměru převyšoval 2 000 měsíčně, což je další výrazný nárůst oproti předcházejícímu roku a přes snahu o zvýšení finanční zodpovědnosti občanů trend stále přetrvává. Na základě vlastní úvahy vidím příčinu prudce se zvyšujícího počtu ve třech hlavních skutečnostech:

- růstu "popularity" řešení finanční situace osobním bankrotem mezi veřejností,
- jako důsledek závazků vzniklých v předchozích letech,
- stále přetrvávajícího tlaku úvěrových společností.

Graf č. 4: Srovnání počtu podaných návrhů v jednotlivých letech

Pramen: Autor na základě statistických údajů insolvenčních řízení, viz. příloha č. 1, tabulka E), vlastní výpočet

Rizika nadměrného zadlužení jsou velmi často probíranou otázkou ve sdělovacích prostředcích i při běžné konverzaci občanů mezi sebou navzájem a v rodinách. I když lze na tento problém nahlížet i způsobem, že *"každý si za své (nezodpovědné) chování může sám"*, přesto bych uvedl několik faktorů, které naše rozhodování ovlivňují.

Psychologické hledisko

Nikdo z nás, tedy až na určité výjimky, nežije ve svém vlastním uzavřeném světě a tak je pochopitelné, že jsme vystaveni interakci okolí. Média nám, a často především našim dětem, sdělují, jaký by měl být náš správný životní styl, jak bychom se měli oblékat, bydlet, kde máme trávit svou dovolenou a v jakých vozidlech máme jezdit. Jistě bychom měli vždy nejprve zvážit své finanční možnosti a nepodlehnout snadné dostupnosti půjčky či úvěru, bohužel se však často nerozhodujeme na základě logické úvahy, ale spíše svých emocí, pod marketingovým tlakem prodejců a zprostředkovatelů úvěrů unáhleně, bez potřebného odstupu.⁷⁸ Nejednou tak pod manipulativním tlakem prodejců a finančních poradců kupujeme věci, které nepotřebujeme, za peníze, které nemáme.

Naše budoucí chování však ovlivňuje také sociální prostředí, které nás obklopuje a v němž vyrůstáme, především vlastní rodina. Finančně nezodpovědné chování rodičů může mít na jejich děti částečně pozitivní vliv, pokud si dovedou jeho důsledky uvědomit. Spíše bych se však obával, že převezmou naučený způsob života "na dluh", což je budoucnu může přivést do podobné krizové sociální situace. Z pohledu sociální pedagogiky proto považují za důležité věnovat výuce finanční gramotnosti⁷⁹ pozornost již v průběhu povinné školní docházky, jako významnému prostředku prevence.

Životní situace jako příčina zadlužení

Je pochopitelné, že dlužník zpravidla nevidí příčiny vzniku své krizové finanční situace ve svém lehkomyšlném a nerozvážném chování, kdy si půjčuje a následně utrácí takto získané finanční prostředky za věci, které bezprostředně nepotřebuje. Úprava osobního bankrotu v InsZ také nezohledňuje příčiny vzniku úpadku podle chování dlužníka, soud je však může vzít v úvahu při posuzování poctivého záměru a stanovení výše zálohy na náklady insolvenčního řízení. O převaze závazků vzniklých spíše v důsledku nezodpovědnosti a poněkud marnotratného životního stylu vypovídají poznatky

⁷⁸ Revers – nezávislý nestranný občasník 9/2012, s. 6 - 7

⁷⁹ Klínský P., Finanční gramotnost, úlohy a metodika, s. 33 a násl.

z mé odborné praxe i studované insolvenční návrhy.⁸⁰ Je otázkou budoucnosti, zda je dokáže úspěšně změnit a dodržet nároky pro splnění oddlužení po celou dobu jeho trvání tak, aby dospěli k osvobození od placení zbytku pohledávek. A také až jejich další chování ukáže, zda projeví více zodpovědnosti, aby se jejich nepříznivá finanční situace neopakovala.

Vyskytují se však také případy, kdy podstatným důvodem vzniku krizové situace jsou skutečnosti nechtěné a neplánované, které přišly nečekaně a navrhovatelé je nemohli ovlivnit nebo předpokládat. Za jednu z takových příčin považují **nemoc**, nehoda nebo smrt blízkého příbuzného, kdy jsou naše životní i finanční plány ze dne na den rozmetány. Často v takové situaci nemáme chuť ani sílu řešit další problémy a snadno překročíme hranici mezi dosud spolehlivým dlužníkem a úpadcem. Životní události s podobnými následky je **rozvod** manželů (rozchod partnerů žijících v nesezdaném soužití), zvláště pokud některý z nich má výrazně nižší příjmy. Dalším důvodem, se kterým se můžeme při oddlužení setkat je **ztráta zaměstnání**, která nemusí být způsobena jen vlastní vinou dlužníka, ale může souviset s jeho zdravotním stavem nebo, jak často vidíme v dnešních dnech, s omezením výroby a nedostatkem takových pracovních příležitostí, které by mu umožnily hradit své závazky v požadované výši.

Ale nemusí to být vždy jen "*rány osudu*", které naruší rodinný rozpočet a přivedou účastníky do dluhové pasti a na okraj osobního bankrotu. Podobný důsledek může přinést i **narození dítěte**, kdy jeden z rodičů převzetím péče o dítě zpravidla přijde o část svých příjmů. K tomu je třeba přičíst navýšení nutných výdajů pro uspokojení potřeb dalšího člena rodiny a takováto mladá rodina se může, pokud nemá vytvořeny dostatečné rezervy, velmi snadno dostat do vlastními silami neřešitelné finanční situace.

V těchto případech vyhlášení osobního bankrotu bych u těchto dlužníků naopak předpokládal příkladnou snahu o úspěšné řešení své finanční situace, zodpovědnost a vlastní aktivitu. Při řešení formou oddlužení plněním splátkového kalendáře neztratí pracovní návyky, motivaci k práci, sebevzdělávání (rekvalifikaci) a hledání co nejlépe placeného zaměstnání. Zachováním kontaktu se společností se vyhnou sociálnímu vyloučení, rezignaci a pocitu vlastního selhání. Úspěšné splnění oddlužení jim umožní zbavit se strachu z budoucnosti a žít dále (a snad již trvale) bez dluhů.

⁸⁰ Podrobněji v kap. 4.1 Praktické části této práce - pozn. autor

3.2 Důsledky a rizika vyplývající z nadměrného zadlužení

K prvním myšlenkám na půjčku nás vede snaha mít život o něco pohodlnější, dopřát svým dětem dárky, po kterých touží. Co si však na začátku neuvědomujeme, nebo spíš nechceme vidět, jsou zvýšené nároky, kterým budeme muset čelit. Příčiny vzniku krizové situace z důvodu neschopnosti dostát svým finančním závazkům mají často své kořeny v nevydařeném rodinném životě, problémech v zaměstnání nebo ve zdravotních obtížích. Stejně tak je možné vidět, že současně k těmto problémům vedou. Dluhy mohou člověka oslabit, izolovat, dokonce i úplně zničit.

Rodina

Růst dluhu nad možnosti jejich uhrazení je skutečností, kterou nelze ostatním členům rodiny zatajit. Ba právě naopak, budou zřejmě těmi prvními, na něž se obrátíme se svými problémy i žádostí o radu a pomoc. Pokud své závazky ani s jejich přispěním nezvládneme, je nezbytné zpracovat si objektivní rozbor své finanční situace (rodinný rozpočet) a zjistit, jakou částku jsme schopni použít na úhradu svých dluhů. Častým případem při žádosti o povolení oddlužení plněním splátkového kalendáře (zvláště v případě ztráty nebo odchodu jednoho z partnerů) zřejmě bude nutnost, požádat někoho z rodiny o pomoc při úhradě nutné výše plnění, např. formou darovací smlouvy.

Manželé by zcela jistě měli podat své insolvenční návrhy spojené s návrhem na oddlužení současně a požádat insolvenční soud o společné projednání. Pokud soud návrhu vyhoví, bude následující doba plnění splátkového kalendáře nepochybně jednou z jejich nejtěžších zkoušek. Ale myslím, že společné plnění závazků v průběhu oddlužení přinese více důvodů pro udržení vztahu, než přežívání pod neustálým tlakem věřitelů, inkasních agentur a hrozby exekuce. Nicméně, tak jako může být vznik krizové finanční situace důsledkem rozpadu rodiny, může být i její příčinou. A to je riziko, které si na počátku první neuvážené půjčky zpravidla neuvědomujeme.

Zaměstnání

Obzvláště při prohlášení osobního bankrotu a schválení oddlužení plněním splátkového kalendáře je nezbytné udržet si trvalý zdroj příjmů po celou dobu trvání oddlužení. Opět platí, že právě ztráta zaměstnání nebo části našich předchozích příjmů může příčinou pádu do dluhové pasti, ale současně je jedinou nadějí se dluhů zbavit, ať už tím, že budou splaceny v plné výši nebo bude po splnění oddlužení vydáno rozhodnutí o osvobození

od placení neuspokojených pohledávek. Jednou z dlužnickových základních povinností podle § 412 InsZ je vykonávat svým možností a schopností přiměřenou výdělečnou, o získání příjmu aktivně usilovat (tedy i např. získáním dalšího zaměstnání) a neodmítat žádnou splnitelnou možnost si příjem obstarat.⁸¹

Nelze tedy řešit krizovou situaci rezignací na získání příjmů ze zaměstnání a spoléhat na sociální pomoc státu. Tak by se dlužník dostal pouze do okruhu osob, jimž z důvodu nedostatečných příjmů nelze prohlášení osobního bankrotu povolit. Cílem sociální pomoci tedy musí být především motivace dlužníka k řešení problému, získání a udržení zaměstnání, popř. také získání dodatečné finanční pomoci v rámci rodiny.

Sociální situace

Nepříznivá sociální situace⁸² je oslabení nebo ztráta schopnosti, v tomto případě v důsledku nadměrného zadlužení, řešit nastalé životní okolnosti tak, aby toto řešení podporovalo sociální začlenění a ochranu před sociálním vyloučením.

Ztráta domu, který jsme si pořídili, našeho nemovitého majetku (vybavení domácnosti, automobilu, sportovních potřeb), nemoc nebo ztráta zaměstnání, to vše oslabuje naše sociální vazby, které jsme si v osobním životě a zaměstnání vybudovali. Avšak přijít o majetek a o peníze je věc, která se dá vlastní snahou a s pomocí druhých zajisté napravit. Přijít o naše blízké, přátele a známé je z pohledu bytí člověka věc mnohem závažnější a obtížněji řešitelná a bohužel, v některých krajních případech (a nemusí se jednat přímo o ztrátu vlastního života), ji někdy nedokážeme napravit vůbec.

Proto by pracovníci občanských poraden, a snažím se o totéž při svých rozhovorech s dlužníky i já, měli klienty motivovat k pohledu do budoucna, neskrývat sice obtíže, které před nimi stojí, ale také nezapomínat vyzdvihnout kladné stránky. Institut osobního bankrotu dává lidem v krizové sociální situaci naději na úspěšné řešení a je třeba je přesvědčit, aby toto východisko zkusili využít. Po opakovaných negativních zkušenostech dlužníka, to bude jistě obtížné, ale právě proto je třeba využít všech dostupných znalostí psychologie a sociální pedagogiky. A vzhledem k počtu podaných návrhů osobního bankrotu se to myslím jak pracovníkům občanských poraden nebo charit, tak i ostatním, kteří při své práci přicházejí s dlužníky do kontaktu a jejich další osud jim není lhostejný, daří.

⁸¹ Zelenka J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou, s. 629 - 630

⁸² podle § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

3.3 Prevence a možnosti řešení

Základním předpokladem prevence je jistá míra finančních znalostí, označovaných termínem "*finanční gramotnost*". Jak ukazuje každodenní realita, stává se finanční vzdělávání skutečně nezbytnou součástí našeho života. Má-li být skutečně jedním z předpokladů prevence, je potřebné s ním začít již na školách, neméně důležité v tomto směru je však i vzdělávání dospělých.

Finanční gramotnost

Jde o souhrn znalostí a dovedností, které zahrnují nejen umění zabezpečit sebe a svou rodinu, ale také správu svých finančních aktiv a závazků, schopnost jednotlivé produkty finančních služeb hodnotit a vzájemně porovnávat, volit nejvhodnější řešení s ohledem na měnící se životní situace.⁸³ Nejenom při riziku možného úpadku se vyplatí mít určitý finanční plán, zahrnující rezervy pro případ nutné potřeby, představu o struktuře a výši nutných výdajů na provoz domácnosti a také o položkách, které je možné omezit.

Finanční plán

Před přijetím jakékoli půjčky, a nejlépe již při úvazu o potřebě získání určité finanční částky, bychom se měli zamyslet nad cílem (co si budeme chtít za získané prostředky pořídit), vlastními zdroji (které bychom mohli na splnění cíle použít) a rizika (co nám přijetím půjčky hrozí a jak tato nebezpečí pokrýt).⁸⁴ Bez správného plánu nedokážeme zvolit správný produkt a využijeme "lákavou" nabídku nebankovní společnosti, plán nám pomůže nepanikařit v případě problémů a motivuje nás pokračovat. Může nás také ochránit před dluhovou pastí, kdy se naše finanční situace zhorší natolik, že čerpáme další úvěry a půjčujeme si již jen na splácení jiných úvěrů.

Jak ukazuje stále rostoucí počet osobních bankrotů, jsou tyto znalosti skutečně potřebné a sociální pedagogika najde své uplatnění především při vzdělávání dospělých, kteří se ocitli v krizové sociální situaci z důvodu předlužení. Protože nestačí jen motivovat k řešení, ale je důležité přesvědčit o tom, že má smysl vytrvat a pokud úspěšně provedeme dlužníka osobním bankrotem, pak udělat vše pro to, aby se do podobné situace znovu nedostal.

⁸³ Hesová A., Finanční gramotnost ve výuce, s. 38

⁸⁴ Syrový P., Osobní finance - řízení financí pro každého, s. 13 - 16

Smlouvy a riziko možného předlužení

Články a reportáže k této problematice jsou prakticky denní součástí našeho života. A přesto se stále znovu dopouštíme těch samých chyb - nevěnujeme dostatek pozornosti všem podmínkám smlouvy, nevíme jakou částku vlastně zaplatíme v době smluvního vztahu a často ani netušíme, jakým způsobem jsme se za svá plnění zaručili.

O zlepšení postavení spotřebitelů a zamezení praktik využívaných nebankovními společnostmi se snaží **novela zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru**, která je k dnešnímu dni v průběhu schvalovacího procesu. Jedná se zejména o to, že někteří poskytovatelé spotřebitelských úvěrů, aniž by s ohledem na jim známou finanční situaci dlužníka předpokládali jeho splacení, zabezpečují své pohledávky nepřiměřeně vysokým zajištěním (typicky nemovitostí), nepřiměřenými sankcemi, zneužitím (blanko) směnky⁸⁵ apod. Navržené úpravy se týkají např. povinnosti posouzení úvěruschopnosti dlužníka, omezení využívání směnek u spotřebitelských úvěrů, přiměřeného zajištění pohledávky, zákazu použití telefonního čísla s vyšší než běžnou cenou nebo nutnosti uzavření návazné smlouvy (např. o životním pojištění).

Stejným účelem posílení práv spotřebitele byla vedena **novela zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení**, která je v platnosti od 01.04.2012 a výrazně zpřísnila podmínky pro rozhodčí řízení u spotřebitelských smluv. Je to zejména povinnost uzavírat a podepisovat rozhodčí doložku na samostatné listině (§ 3 odst. 3), povinnost podat spotřebiteli náležité vysvětlení před podpisem rozhodčí doložky o tom, jaké následky pro něj z uzavřené rozhodčí smlouvy mohou nastat (§ 3 odst. 4) a případný rozhodčí nález musí vždy obsahovat odůvodnění a poučení o právu podat návrh na jeho zrušení soudu (§ 25 odst. 2).

Častou otázkou při uzavírání smlouvy o úvěru (půjčce) je **pojištění**, ať už životní (to bývá navíc spojeno se spořením), proti neschopnosti splácet aj. To je prezentováno jako nezbytné a pro dlužníka výhodné, což může být za určitých okolností pravda, ale mnohdy vede (obzvláště u nebankovních společností) jen k dalšímu finančnímu zatížení a ztížení možnosti ukončení nevýhodné smlouvy. Je nutné si uvědomit, že pojištění sice kryje stanovená rizika, ale zároveň není zadarmo a zvyšuje náklady na splácení půjčky.

⁸⁵ Sněmovní tisk 781/0, důvodová zpráva k novele zákona č. 145/2010, s. 24 [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=781&CT1=0>

Oddlužení podnikatelů

Už samotné znění InsZ (§ 389 odst. 1) vylučuje z možnosti podání návrhu na povolení oddlužení podnikatele a osoby, mající dluhy z podnikání. Podobně jako společné oddlužení manželů i problematika oddlužení fyzických osob - podnikatelů je předmětem některých soudních rozhodnutí,⁸⁶ podle nichž insolvenční soud v případě dluhů pocházejících z podnikání přihlédně při rozhodování o schválení oddlužení např.:

- 1) k době vzniku dlužníkovy závazku (dluhu) z podnikání,
- 2) době ukončení dlužníkovy podnikání,
- 3) četnosti neuhrazených závazků z podnikání,
- 4) výši závazku z podnikání v porovnání s celkovou výší všech závazků.

V případě ukončení podnikání a za předpokladu, že dlužníkovi dluhy z podnikání jsou v porovnání s celkovou výší všech závazků nepatrné, má tedy i fyzická osoba, která byla podnikatelem, šanci dosáhnout schválení oddlužení. V průběhu schváleného oddlužení plněním splátkového kalendáře pak podle mého názoru nic nebrání tomu, aby v souladu s ust. § 412 InsZ i prostřednictvím podnikatelské činnosti získal dostatečný příjem pro plnění splátkového kalendáře.

Zásady pro řešení finanční situace můžeme rozdělit na dvě základní kategorie:

- 1) co bychom měli bez zbytečného odkladu učinit, tedy například "nezavírat oči", přiznat si skutečnou finanční situaci a mít snahu ji řešit, za tímto účelem vyhledat odbornou pomoc,⁸⁷ omezit své výdaje, zúčastnit se všech nařízených soudních jednání a spolupracovat s insolvenčním soudem, insolvenčním správcem i věřiteli,
- 2) co bychom dělat zásadně neměli, tedy především nesnažit se vyřešit své dluhy další půjčkou, snažit se před důsledky neplacení svých závazků skrýt na nové adrese (úřední adrese ohlašovny) nebo nepřebíráním doporučené korespondence.

Osobní bankrot není řešením pro každého. Vyloučeny jsou nemajetné osoby, u nichž nelze provést oddlužení zpeněžením majetkové podstaty, pokud nemají žádný příjem nebo jejich příjem je natolik nízký, že nemohou splnit oddlužení v potřebné výši ani plněním splátkového kalendáře. Takové osoby by měli dbát uvedených zásad nadmíru pečlivě, což se však právě u nich často neděje.

⁸⁶ Např. Rozhodnutí NS ČR 29 NSCR 3/2009 ze dne 21.04.2009

⁸⁷ Bezplatné poradenství je poskytováno například Asociací občanských poraden nebo Charitou České republika - pozn. autor

3.4 Poradenství pro osoby ve finanční tísní

Přeměna naší společnosti v uplynulých dvaceti letech je svým rozsahem a hloubkou změn, které přinesla, nesrovnatelná s předcházejícím obdobím. V krátkém čase se objevilo mnoho nových nebo po dlouhou dobu neznámých institutů. Některé z nich jsou patrně nevyhnutelné (život na úvěr), jiné jistě právem považujeme za negativní (nezaměstnanost a z ní plynoucí ztráta sociálních jistot, neúměrné zadlužení, osobní bankrot), další se nám v reakci na ně snaží pomoci. Jedním z nich je dluhové poradenství, alespoň tedy v případech, kdy jeho cílem je skutečně lidem v krizové sociální situaci pomoci a zlepšit jejich postavení ve společnosti.

Bezplatné poradenství poskytují především občanské poradny a poradny při Charitě České republiky. To se však zaměřuje především na osoby v krizové sociální situaci a řešení již nastalých skutečností. Pokud má občan zájem o poradenství preventivní, s cílem předejít případnému osobnímu bankrotu, získá zde, alespoň prostřednictvím brožur a informačních materiálů, některé základní informace a rady. Obecně může toto poradenství rozdělit na:

- **krátkodobé a nepravdělné**, poradenství preventivní nebo pro osoby, které po seznámení s možnostmi a právní úpravou jsou schopny řešit situaci samostatně, popřípadě se poradenství v průběhu dalších let může opakovat,
- **dlouhodobé**, kdy klient potřebuje více intenzivní poradenství, pomoc při řešení finančních záležitostí, v těchto případech může poradenství trvat i několik let,
- **řízenou pomoc**, která mimo poradenství zahrnuje i doprovod klienta při vyřizování jeho finančních problémů, popř. vystavení zmocnění k jeho zastupování, tato forma pomoci je časově velmi náročná a vyžaduje častý osobní kontakt.⁸⁸

Dluhové poradenství

Projekt bezplatného dluhového poradenství zabezpečují především občanské poradny.⁸⁹ I když se ve většině případů nejedná přímo o pracovníky s právním vzděláním, ale spíše vzdělávané v oblasti sociální práce, prochází školeními zaměřenými na dluhovou problematiku i psychologickými kursy vhodného jednání. Mohou klientům v krizové situaci pomoci s analýzou jejich dluhů, smluvních podmínek uzavřených půjček,

⁸⁸ Sociální práce se zadluženými, 2/2009, s. 21 - 23

⁸⁹ Projekt dluhové poradenství proti dluhové pasti [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/>

sestavením rodinného rozpočtu nebo v jejich komunikaci s věřiteli a exekutory. Terénní protidluhovou kampaň, jako variantu dluhového poradenství s cílem upozornit na problém předluženosti ve společnosti zahájila v březnu 2008 pod názvem "Spotřebitelský úděl" také společnost Člověk v tísni o.p.s.

Projekt **spotřebitelského poradenství** je realizován občanskými poradnami za podpory Ministerstva průmyslu a obchodu České republiky.⁹⁰ Podstatou projektu je:

- zvýšení informovanosti občanů o jejich právech při nákupu zboží a služeb,
- poskytování poradenství v oblasti reklamací a vymáhání spotřebitelských práv (zejména problematiky odstoupení od kupní smlouvy),
- posílení informovanosti občanů v oblasti tematiky podomního prodeje, předváděcích zájezdů a akcí,
- jejich předlužování prostřednictvím spotřebitelských úvěrů.

Toto poradenství není určeno přímo pro osoby v krizové sociální situaci, uvažující o vyhlášení osobního bankrotu, je však zřejmé, že s problematikou předlužení velmi úzce souvisí. Ohroženou skupinou jsou především senioři a lidé s nízkými příjmy, kteří se v důsledku závazků plynoucích z takto uzavřených smluv, pokud je vzhledem ke svým omezeným příjmům nebudou moci plnit, mohou do této situace dostat.

Posláním **sociálního poradenství** je podpora při hledání možností řešení nepříznivé životní situace. Občanské poradny při Charitě České republiky poskytují společně se sociálním poradenstvím také služby sociální péče a služby sociální prevence.⁹¹ Napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy krizovou sociální situací, životními návyky nebo způsobem života. Cílem sociálního poradenství je poskytnutí pomoci pro zvládnutí situace vlastními silami, obnovení jeho kontaktu a vztahu s přirozeným sociálním prostředím (rodinou, komunitou), podpořit uživatele při uplatňování svých práv a obstarávání osobních záležitostí. A to nejenom v oblasti zadlužení, ale i v systému sociálních dávek a služeb, vzdělání, bydlení a dalších.

⁹⁰ Asociace občanských poraden [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.obcanskeporadny.cz/spotrebitelske-poradenstvi/>

⁹¹ Charita České republiky [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.charita.cz/cinnost-v-cr/sluzby-socialni-pece/>, <http://www.charita.cz/cinnost-v-cr/sluzby-socialni-prevence/>

Finanční poradenství by mělo přinést objektivní posouzení situace, možnosti vytváření finančních rezerv nebo minimálně pomoci k sestavení vyrovnaného rozpočtu domácnosti. Poměr rodin, které si ukládají finanční přebytky, je asi kolem 30 % a pokud už rodina nějaké finanční rezervy vytváří, je to zpravidla na krátkodobé a spotřební cíle,⁹² jako dovolená, koupě automobilu apod. Správný finanční plán by však měl zahrnout nejen období produktivního věku, ale i důchodového věku a ne každý zvládne takové posouzení sám. K obsahu finančního poradenství patří také informace o smlouvách a způsobech jejich uzavírání, jak by měla daná smlouva vypadat a co by naopak obsahovat neměla.⁹³ Podobně také poučení o jednotlivých úvěrových produktech, jejich vhodnosti pro řešení dané situace a případných rizicích

Finanční poradenství tedy jistě má své opodstatnění, pokud je skutečně prováděno v zájmu klienta a jeho zajištěné budoucnosti. Bohužel však, jak bude uvedeno dále, praktiky některých firem, poskytujících komerční finanční poradenství, od plánu spolupráce s nimi spíše odrazují.

Praktiky některých poskytovatelů finančního poradenství

Při hledání informací o osobním bankrotu jako možnosti řešení své finanční situace nalezneme (zpravidla na internetu) mnoho nabídek fyzických osob i obchodních společností na pomoc s hledáním východiska z naší situace, oddlužení a správu dluhů. Uváděné informace často vzbudí dojem, že osobní bankrot je řešením skutečně pro každého, přináší dlužníkovi jen samé výhody a využije-li jejich odborných služeb, nebude mít s procesem oddlužení prakticky žádné starosti. Je bohužel smutnou skutečností, a informace dlužníků na diskusních fórech,⁹⁴ při následné návštěvě občanské poradny i přímo popisem skutečností v podaném insolvenčním návrhu to potvrzují, že se v mnoha případech jedná pouze o snahu na situaci dlužníka dále profitovat.

Často jsou za sepsání návrhu žádány značné finanční částky a to bez jakékoli záruky bezvadného insolvenčního návrhu a zodpovědnosti za dosažení požadovaného výsledku. Mnohdy také nenabízejí víc (i když se tento fakt snaží skrýt za mnoho odborných termínů), než pouhou komunikaci s věřiteli a nezávazný příslib dohodnutí lepšího postavení

⁹² Smrčka L., Rodinné finance - Ekonomická krize a krach optimismu, s. 86

⁹³ Sociální práce se zadluženými, 2/2009, s. 7

⁹⁴ Např. internetové diskusní fórum "Podvodné firmy" [online], ©2009 - 2013 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://podvodnefirmy.cz/>

dlužníka, odklad a snížení jeho splátek.⁹⁵ Vzhledem k tomu, že i přes případný nulový výsledek "pomoci" jsou takovéto služby zpravidla zpoplatněny předem a vznikají na základě smluvního vztahu, který může být nesnadné bez sankcí ukončit, je na místě zvýšená opatrnost, aby namísto řešení problému nedošlo k dalšímu růstu dluhů a vzniku dalších nespelnitelných závazků.

Po jednom či více takovýchto pokusech ztrácí dlužník motivaci i víru v úspěšné řešení své situace. Protože se z titulu svého pracovního zařazení nemohu poradenstvím osobně zabývat, kladu při svých rozhovorech s dlužníky vždy velký důraz na to, aby své problémy řešili zejména prostřednictvím neziskových občanských poraden. A to i přes skutečnost, že vzhledem k časové náročnosti a velkému počtu řešených případů jsou pracovníci poraden v obtížné situaci a objektivita odborně podaných informací nezní ani zdaleka tak optimisticky, jako přísliby anonymních inzerentů.

Shrnutí

Řešení nepříznivé finanční situace osobním bankrotem zahrnuje kromě právní problematiky také sociální rozměr. Je cílem dlužníka i v zájmu společnosti, aby se, pokud již nastane taková situace, vyhnul nebezpečím, které by jeho životní poměry ještě více zkomplikovaly. V případě, že si nedokáže poradit sám, nebo si natolik nevěří, je pro něj připraveno několik různých forem bezplatné pomoci, na něž se může obrátit.

Teoretická zjištění potvrzují předpoklad vhodnosti osobního bankrotu jako možného způsobu řešení krizové sociální situace. Výsledky dosavadní právní a teoretické analýzy budou dále ověřovány na příkladech probíhajících oddlužení.

⁹⁵ Informativní newsletter AOP 1/2012 [online], ©2012 [cit. 2013-01-25]. Dostupné z http://www.obcanskeporadny.cz/images/stories/Bulletin/newsletter_aop.pdf

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Praktická část práce se soustředí na problematiku osobního bankrotu v regionu mého bydliště a je orientována na studium konkrétních případů, se kterými jsem se seznámil v průběhu mé odborné praxe. Obsahem výzkumu je kazuistika vybraných případů nadměrného zadlužení se zaměřením na zjištění a hledání příčin, které vedly ke vzniku krizové sociální situace a jejich důsledků. Každý z uvedených případů obsahuje popis možných řešení a posouzení zvolené možnosti. Získané zkušenosti a informace budou využity při hodnocení výzkumu a možností praktického využití.

Insolvenční řízení vyžaduje nejenom nutnou znalost souvisejících právních předpisů, ale i poměrně vysokou míru motivace dlužníka dostat splnění svých závazků tak, jak je uvádí při podání návrhu. Je tedy nutné situaci vždy předem pečlivě zvážit, realisticky zhodnotit své možnosti a stanovit výsledek, kterého chceme prohlášením osobního bankrotu dosáhnout. Z takto vymezených podmínek také vychází můj výzkum.

Základním **cílem** praktické části je studiem vybraných případů schváleného oddlužení potvrdit nebo vyvrátit úvodem stanovenou hypotézu o prohlášení osobního bankrotu jako vhodného řešení krizové sociální situace vzniklé nadměrným zadlužením. Navržený předpoklad bude porovnán s praktickými případy probíhajícího oddlužení a bude posuzováno, zda v daném případě neexistoval vhodnější způsob řešení.

Jednotlivé případové studie by měly poskytnout odpověď na otázky:

- Splňuje dlužník zákonem stanovené podmínky oprávněného podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení?
- Jakým způsobem rozhodl insolvenční soud o podaném návrhu a pokud nebylo prohlášení osobního bankrotu dlužníkovi povoleno, tak z jakých důvodů?
- Je předpoklad dosažení úspěšného oddlužení a osvobození od placení zbylých pohledávek reálný?
- Došlo v případě rozhodnutí o povolení oddlužení ke zlepšení nebo alespoň stabilizaci sociální situace?
- Bylo možné zvolit jiné řešení a přineslo by tytéž nebo lepší výsledky?
- Pokud došlo v některém případě ke zrušení schváleného oddlužení, jaké byly příčiny tohoto rozhodnutí?

4.1 Případové studie

Jednotlivé případové studie jsou uvedeny základními osobními daty dlužníka, dosahovanou výší jeho měsíčních příjmů a souhrnem veškerých závazků. Následuje stručný popis vzniku krizové finanční situace a postupu jeho řešení. Závěrem je provedeno dílčí hodnocení studovaného případu.

Případová studie č. 1

Dlužník: žena, 45 let, rozvedená, zaměstnaná
Dosahovaný měsíční příjem: 12.000,- Kč
Uvedená výše závazků: 762.000,- Kč

Podle sdělení dlužnice se do nepříznivé finanční situace dostala po rozvodu s manželem, kdy chtěla na základě dohody vyplatit jeho podíl z bytu, který byl součástí společného jmění manželů. Vzhledem ke své dočasné evidenci na úřadu práce se obrátila se žádostí o půjčku 320.000,- Kč na nebankovní společnost a tuto půjčku zaručila svým bytem v osobním vlastnictví. Vzhledem ke smluvně dohodnutému úroku (2,5 % měsíčně), sjednané úplatě za uzavření smlouvy (7% z cílové částky) a stanovené lhůtě vrácení poskytnutých peněžních prostředků (do 8 měsíců ode dne podpisu smlouvy) nebyla schopna dostát svým závazkům. Tuto situaci krátkodobě řešila přijetím dalších "rychlých půjček" s nadějí prodeje bytu a úhrady svých pohledávek. To se však v potřebné době nepodařilo a tak se její dluh, podle podmínek stanovených ve smlouvě, ke dni splatnosti vyšplhal na částku více než 620.000,- Kč.

Nejvhodnějším řešením nastalé situace se ukázalo prohlášení osobního bankrotu. Podaný návrh insolvenční soud (po jeho doplnění o znalecký posudek ceny nemovitostí ve vlastnictví navrhovatele a úhradě zálohy na náklady insolvenčního řízení ve výši 3.000,- Kč) přijal a rozhodnul o povolení oddlužení **zpeněžením majetkové podstaty**.⁹⁶ Nepředloženým uzavřením nevýhodné smlouvy se dlužnice dostala během několika měsíců do běžnými postupy neřešitelné situace. Zastavila veškeré své platby a to včetně úhrady záloh za elektrickou energii a záloh stanovených společenstvím vlastníků bytového domu, kdy se ostatní vlastníci museli podílet na úhradě dodávky tepla, vody a nutných oprav společných částí domu.

⁹⁶ Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 32 INS 11602 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

V uvedeném případě je Finančním úřadem pro Jihomoravský kraj, územním pracovištěm v Kyjově⁹⁷ vymáhán daňový nedoplatek. Nejedná se však o dluhy z podnikání, což bylo také dlužnici potvrzeno.

Popsaný případ také demonstruje rychlost insolvenčního řízení. Insolvenční návrh byl podán v květnu roku 2012 a zpeněžení majetkové podstaty (bytu) proběhne v nejbližších dnech. Dohodnutá prodejní cena ve výši 810.000,- Kč postačuje na uspokojení všech věřitelů v potřebné výši i úhradu nákladů insolvenčního správce.

Prohlášení osobního bankrotu přispělo ke stabilizaci sociální situace dlužnice, která nebyla schopna dostát svým povinnostem. Přišla sice o možnost vlastního bydlení, ale získala možnost zbavení se zbytku svých dluhů. Pokud si dokáže udržet stabilní zaměstnání a příjem, má šanci získat přiměřené nájemní bydlení a především zbavit se strachu z nejisté budoucnosti. Odkládání řešení by vedlo pouze k dalšímu nárůstu pohledávek věřitelů a pravděpodobně také k prodeji předmětné nemovitosti formou dražby, kdy by získaný příjem nemusel postačovat na úhradu všech závazků. Insolvenční řízení ještě nebylo ukončeno, ale považuji za velmi pravděpodobné, že bude vydáno rozhodnutí o splnění oddlužení a usnesení o osvobození od placení zbylých pohledávek, které v jeho průběhu nebyly uspokojeny.

Případová studie č. 2

Dlužník: žena, 55 let, vdova, zaměstnaná

Dosahovaný měsíční příjem: 21.500,- Kč

Uvedená výše závazků: 4.415.000,- Kč

Finanční problémy dlužnice jsou důsledkem snahy pomoci synovi, který se svým lehkovážným způsobem života dostal do značných dluhů, a ty na něm byly věřiteli nevybíravými způsoby vymáhány. Úvěr na splacení svých dluhů však matce přes své dřívější sliby nepomáhal splácet a tak se i ona dostala do dluhové pasti. Ve snaze o vyřešení finanční situace se rozhodla sloučit všechny své i synovy splátky do jediné a jako řešení zvolila nebankovní půjčku ve výši 815.000,- Kč s měsíčním 5 % úrokem zaručenou nemovitostí. Splátka této půjčky byla ve výši téměř 25.000,- Kč měsíčně a úsilí o získání výhodnějšího úvěru za pomoci společností slibujících pomoc s oddlužením skončilo jen dalším nárůstem dluhů. Začátkem roku 2013 tedy oslovila firmu nabízející

⁹⁷ Dále jen "finanční správou" - pozn. autor

přes inzerát zpracování a podání insolvenčního návrhu za úhradu 50.000,- Kč, jejíž část měla zároveň sloužit jako záloha insolvenčnímu soudu na náklady insolvenčního řízení. Bohužel však ani v tomto případě nezvolila dobře a společnost na její dopisy ani telefonáty neodpovídá.

Po konzultaci svých problémů v občanské poradně se obrátila se žádostí o sdělení výše pohledávek u finanční správy a při zpracování žádosti jsme probírali i možnost podání návrhu na prohlášení osobního bankrotu. Po poradě s vedoucí mé odborné praxe jsme dospěli k názoru, že úpadce nesplňuje podmínky stanovené InsZ pro povolení oddlužení a upozornili ji na rizika a důsledky, která plynou z odmítnutí podaného návrhu insolvenčním soudem, zejména prohlášení konkursu.

Přestože navrhovatelka v podaném insolvenčním návrhu⁹⁸ uvádí, že je zaměstnancem, bylo insolvenčním soudem při prověřování podaného návrhu zjištěno, že významnou část dluhů tvoří závazky z podnikatelské činnosti. Tato skutečnost je nepochybně důvodem stanovení zálohy na náklady insolvenčního řízení v maximální možné výši 50.000,- Kč a upozornění dlužníka na soudem zjištěné skutečnosti. Součástí usnesení je také poučení o tom, že pokud insolvenční soud návrh na povolení oddlužení odmítne, rozhodne současně o řešení dlužníkovy úpadku konkursem podle § 396 InsZ. Insolvenční řízení bylo zastaveno, neboť dlužník vzal svůj návrh v celém rozsahu zpět.

Podaný návrh neměl od samého počátku naději na úspěch, neboť dosahované příjmy by pravděpodobně nestačily k úhradě minimálně požadované výše plnění nezajištěných věřitelů při navrhovaném oddlužení plnění splátkového kalendáře. Protože veškerý nemovitý majetek dlužníka je zastaven zajištěním věřitelům a hodnotnější movitý majetek nevlastní, nepřichází do úvahy ani oddlužení formou zpeněžení majetkové podstaty. Navrhovatelka sice podle mého soudu nebyla vedena k podání návrhu nepoctivým záměrem, ale spíše pocitem zoufalství a nemožností jiného východiska, přesto pro ni řešení osobním bankrotem není možné.

V popisovaném případě nezbývá jiná možnost, než vstoupit do jednání se svými věřiteli a pokusit se dosáhnout dohody o snížení splátek, popř. odpuštění úroků, pokut a penále, mimosoudní cestou. Sama si na takové jednání však netroufá a po dřívějších špatných zkušenostech nemá odvalu obrátit se na někoho se žádostí o pomoc. Naše poslední schůzka skončila dohodou, že se pokusí využít služeb bezplatné občanské poradny.

⁹⁸ Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 45 INS 28018 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

Případová studie č. 3

Dlužník: manželé, 53 a 52 let, zaměstnaný, invalidní důchodkyně

Dosahovaný měsíční příjem: manžel: 16.000,- Kč

manželka: 15.000,- Kč

Uvedená výše závazků: 2.500.000,- Kč

V roce 2004 si manželé zakoupili starší rodinný dům. Část financí byla uhrazena překlenovacím úvěrem stavební spořitelny ve výši 400.000,- Kč. V následujícím období si vzali několik spotřebitelských půjček, které použili na vybavení domácnosti. Bohužel manžel ztratil práci a z příjmu manželky nebyli schopni dostát svým závazkům. Po dobu téměř čtyř let odkládali řešení své situace, své platby hradili se zpožděním a brali si další půjčky na úhradu předchozích dluhů. Pokoušeli se předejít exekuci, prodat dům a uhradit tak své splátky, ale ani toto řešení se jim nepodařilo uskutečnit. Postupně došlo k zesplatnění všech půjček a jejich postoupení k exekuci, čímž dlužná částka několikanásobně narostla.

Popsaný případ je ukázkou důsledků dlouhodobého neřešení finanční situace. Úvěr poskytnutý stavební spořitelnou, je sice označován za počátek finančních problémů, podle mého názoru je však hlavním důvodem nezodpovědné chování obou manželů. Výše závazků pocházejících zejména z půjček od nebankovních společností činí ke dni podání insolvenčního návrhu téměř 1.700.000,- Kč, což je více než 2/3 celkové výše všech dluhů. Podaný návrh⁹⁹ je momentálně ve stavu spojení věci ke společnému projednání a před rozhodnutím soudu o úpadku.

Příjmy manželů jsou podle uvedených údajů dostatečné pro úhradu minimálně 30 % výše závazků nezajištěným věřitelům a povolení oddlužení by nepochybně stabilizovalo finanční a sociální situaci rodiny. Avšak vzhledem k dosavadnímu nepřilíživému životnímu stylu a poměrně časté evidence mezi uchazeči o zaměstnání na úřadu práce není jisté, zda manželé dokáží po dobu oddlužení udržet nutnou výši svých příjmů a dosáhnou tak jeho splnění spojeného s osvobozením od splacení zbývajících pohledávek. Prohlášení osobního bankrotu však považuji za jedinou vhodnou cestu pro vyřešení jejich situace a pětiletá doba trvání by mohla být předpokladem pro změnu životního stylu a vyvarování se opakování stejných chyb v budoucnosti.

⁹⁹ Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 44 INS 22679 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

Případová studie č. 4

Dlužník: manželé, 58 a 54 let, zaměstnaní
manžel: 13.000,- Kč
Dosahovaný měsíční příjem: manželka: 12.000,- Kč
Uvedená výše závazků: 1.450.000,- Kč

Od roku 2007 manželé postupně uzavřeli několik desítek úvěrových smluv, které se jim už od samého počátku nedařilo v potřebné výši splácet. Svou situaci řešili odkladem splátek a jako mnoho dalších dlužníků, kteří se ocitli v dluhové spirále, braním dalších půjček, které použili na úhradu předcházejících dluhů. V roce 2010, kdy manželka přišla dočasně o práci, se snažili svou finanční situaci zvládnout za pomoci konsolidace půjček bankovním úvěrem, ale ani ten následně nedokázali včas a v potřebné výši splácet. Výsledkem pokusů o refinancování a přeúvěrování prostřednictvím nebankovních společností a zprostředkovatelů bylo jen další navýšení dluhů.

Specifikem tohoto případu je dosavadní neúspěšná snaha úpadců o řešení své finanční situace osobním bankrotem. První návrh na povolení oddlužení podali v roce 2009, kdy měli závazky u 7 věřitelů v celkové výši 735.000,- Kč. Tento návrh byl insolvenčním soudem odmítnut, neboť neobsahoval všechny potřebné náležitosti. Další návrh podaný v roce 2009 byl odmítnut pro nedoplnění podstatných skutečností. Třetí návrh podaný v tomtéž roce byl pak opět odmítnut pro formální vady, přičemž byl navrhovatel soudem upozorněn, že nesplnil podmínku úhrady minimálně 30 % svých závazků nezajištěným věřitelům, neboť uváděné závazky již dosáhly výše 891.000,- Kč. Bohužel ani tři odmítnutá podání nevedla k tomu, že by úpadce podal následující návrh jako bezvadný, což vedlo k dalšímu odmítnutí dvou návrhů podaných v letech 2010 (výše plnění nedostačuje ani pro úhradu nákladů insolvenčního správce) a 2011 pro nezaplacení zálohy na náklady insolvenčního řízení. V posledním podaném návrhu¹⁰⁰ z ledna 2013 již uvádí celkem 25 závazků u 25 různých věřitelů, bank i nebankovních společností, pojišťoven, dodavatelů energie i u finanční správy.

Přes zjevnou snahu o řešení situace je chybou dlužníka, že svůj návrh předem pečlivě nezvážil, neposoudil své možnosti a neobrátil se s prosbou o pomoc na někoho s větší zkušeností. Mohl tak předejít zbytečnému nárůstu peněžních závazků, který může vést až k zamezení možnosti řešení finanční situace osobním bankrotem.

¹⁰⁰ Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 31 INS 12414 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

Případová studie č. 5

Dlužník:	žena, 66 let, vdova, důchodkyně
Dosahovaný měsíční příjem:	13.000,- Kč
Uvedená výše závazků:	160.000,- Kč

Krizová sociální situace úpadce má svůj počátek před rokem 2011, kdy navrhovatelka bydlela u svého přítele v jeho rodinném domě mimo své trvalé bydliště. Rodinný dům přenechala do užívání dceři s rodinou. Když se na ni obrátili s prosbou o finanční pomoc pro nutné opravy na domě, vzala si bankovní půjčku a peníze dceři předala s tím, že budou úvěr postupně splácet. Jak se až s odstupem času dozvěděla, dcera i zeť nejen že dluh nespláceli, ale nehradili ani faktury za energie a také prodali veškeré vybavení domácnosti. Výzvy k zaplacení a upomínky své matce nepředávali a ta, protože se nezdržovala na adrese svého trvalého bydliště, o těchto skutečnostech nevěděla. Po úmrtí přítele s nímž žila ve společné domácnosti se vrátila domů a teprve tehdy zjistila pravý stav věcí. Dcera s manželem se odstěhovali neznámo kam a jejich děti byly nejprve umístěny do dětského domova, nyní jsou v pěstounské péči, se svou babičkou jsou v kontaktu a vzájemně se navštěvují.

Třebaže uvedené peněžní závazky nejsou v takové výši, jako u předchozích popsanych případů, je pro osaměle žijícího člověka obtížné uhradit jednorázově vyšší peněžní částku a zbavit se tak svých dluhů. Jako nejvhodnější řešení finanční situace se jeví podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení plněním splátkového kalendáře. Při podání prvního návrhu v roce 2011 byla insolvenčním soudem stanovena záloha na náklady insolvenčního řízení ve výši 15.000,- Kč. Úhrada v takovéto výši však byla nad finanční možnosti dlužnice, proto vzala svůj návrh zpět. Při opakovaném podání¹⁰¹ v roce 2012 byla na žádost úpadce stanovena záloha ve výši 2.500,- Kč a bylo povoleno oddlužení plněním splátkového kalendáře.

I když celková výše přihlášených pohledávek dosáhla výše téměř 320.000,- Kč (tj. dvojnásobku částky uvedené v návrhu) postačují příjmy dlužnice na úhradu nákladů insolvenčního správce a 35 % nezajištěných pohledávek. Lze tedy konstatovat, že prohlášení osobního bankrotu bylo v dané situaci nejvhodnějším řešením.

¹⁰¹ Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 26 INS 11846 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

Případová studie č. 6

Dlužník:	muž, 37 let, ženatý, zaměstnanec
Dosahovaný měsíční příjem:	18.000,- Kč
Uvedená výše závazků:	412.000,- Kč

Jak uvádí dlužník ve svém insolvenčním návrhu¹⁰² spojeném s návrhem na povolení oddlužení, jsou jeho závazky důsledkem neuvážené půjčky ve výši 150.000,- Kč, poskytnuté soukromou osobou, kterou použil na koupi motorového vozidla. Protože se později dostal do finanční tísně a nebyl schopen platit dohodnuté měsíční splátky ve výši 7.000,- Kč, přesáhla dlužná částka (pro sjednaný úrok a náklady právního zastoupení) částku 1.000.000,- Kč. Byl tedy nucen prodat svůj rodinný dům, ale ani tato částka na úhradu všech jeho závazků nestačila. Aby osvědčil podmínku mnohosti věřitelů uvádí úpadce jako dalšího věřitele bankovní společnost a také Českou správu sociálního zabezpečení, u níž má dluh plynoucí z jeho podnikatelské činnosti. Insolvenční soud tedy shledal splnění podmínek pro zahájení insolvenčního řízení a vydal usnesení o úpadku spojené s povolením oddlužení.

Je třeba uvést, že úpadce je finanční správě znám a má také u ní závazky pocházející z jeho podnikatelské činnosti, které ve svém návrhu neuvedl. Mohlo by se jednat o opomenutí této skutečnosti, ale vzhledem k tomu, že s dlužníkem bylo v tomto případě opakovaně jednáno, mám to za krajně nepravděpodobné. Dlužník je jistě v nelehké životní situaci, má vyživovací povinnost vůči své manželce a nezletilé dceři a je dobře, že se snaží své závazky vyřešit, ale podání neúplného návrhu nepovažuji v tomto případě za odpovídající postup. Uvedenému názoru svědčí jak celkový počet přihlášených pohledávek (který ke dni 05.02.2013 dosáhnul počtu 14 v celkové výši peněžních závazků 650.000,- Kč), tak i předchozí dva neúspěšné návrhy.

První návrh byl insolvenčním soudem odmítnut proto, že dlužník ani na výzvu insolvenčního soudu nepředložil řádný seznam svých závazků. Při druhém podaném návrhu bylo řízení zastaveno, neboť dlužník neuhradil ve stanovené lhůtě zálohu na náklady insolvenčního řízení. Z důvodu uvedených výše předpokládám, že insolvenční soud oddlužení neschválí a rozhodne o způsobu řešení dlužníkovy úpadku konkursem.

¹⁰² Spisová značka insolvenčního řízení: KSBR 27 INS 27166 / 2012, vedená u Krajského soudu v Brně

4.2 Vyhodnocení, analýza a interpretace výsledků

Zkoumané případy probíhajícího oddlužení jsou vybrány především s důrazem na výše popsané příčiny a důsledky vzniku krizové sociální situace – výpadek příjmů z důvodu nemoci nebo ztráty zaměstnání, rozpad rodiny, nadměrné zadlužení spotřebitelskými úvěry, společné oddlužení manželů, osobní bankrot podnikatele nebo ztráta vlastního bydlení ručením za spotřebitelskou půjčku.

Před vlastním hodnocením získaných dat považuji za vhodné uvést některé problémy týkající se podaných návrhů na prohlášení osobního bankrotu, které jsem zaznamenal v průběhu odborné praxe. Především z počátku trpělo mnoho podání vadami, pro které insolvenční soud návrh odmítl a dlužníci často uspěli až na několikátý opakovaný pokus, popř. dosud nebyli schopni podat právně bezvadný insolvenční návrh. To vede k oddalování řešení problému a dalšímu nárůstu úroků, pokut a nákladů exekučního řízení. Z tohoto důvodu se mé rozhovory s klienty, zvažujícími řešení své finanční situace prohlášením osobního bankrotu, soustředily také na doporučení vyhledat odbornou pomoc s jeho zpracováním ve specializované občanské poradně.

Nejenom na uvedených případech je patrné, že výše závazků pro vznik krizové sociální situace je velmi individuální. Osoby žijící osamoceně a senioři obtížně zvládají splácet i nižší finanční částky. V tomto případě je nenahraditelná pomoc širší rodiny, nejčastěji formou peněžního daru, který dlužníkovi umožní splnit minimální zákonem požadovanou úhradu plnění nezajištěným věřitelům, v některých případech také poskytnutím dočasného (bezplatného) ubytování.

Další zkoumanou veličinou byla struktura dluhového zatížení, ve které (přes všechna tvrzení dlužníků o zodpovědném přístupu) stále převládají spotřebitelské úvěry a nebankovní půjčky. Počet podaných insolvenčních návrhů spojených s návrhem na povolení oddlužení se podle mého názoru zvyšuje nejenom z důvodů zhoršující se ekonomické situace, ale i se vzrůstajícím povědomím veřejnosti o možnostech, které jim InsZ pro řešení jejich krizové finanční situace poskytuje. Věřím, že mnozí z dlužníků by dnes své problémy dlouhodobě neskrývali a pokusili se je včas řešit.

Na základě skutečností popsaných v teoretické části a zjištěných studiemi konkrétních případů považuji způsob řešení krizové sociální situace vzniklé nadměrným zadlužením prohlášením osobního bankrotu za vhodné (a jak se zdá často i jediné možné) řešení.

4.3 Možnosti praktického využití

Přestože je na téma osobního bankrotu již sepsáno nespočet publikací a pro dlužníky mající zájem o řešení své finanční situace jsou k dispozici odborně proškolení pracovníci občanských poraden, je zde stále prostor pro poskytnutí dalších informací. Přínos práce vidím především v tom, že podává ucelený pohled na problematiku osobního bankrotu pro běžného občana, aniž by trpěla přílišným zjednodušením informací a strohostí sdělení typických pro informační letáky.

Zájemce o danou problematiku jsem chtěl upozornit na vybraná ustanovení InsZ tak, aby nebyl jeho složitostí odrazen. Po seznání se základními právními předpisy je schopen lépe zhodnotit svou finanční situaci, posoudit vhodnost jejího řešení osobním bankrotem a orientovat se v oblasti insolvenčního řízení. Ambicí práce není poskytnout uceleného průvodce insolvenčním řízením, ale po jejím prostudování může být kontakt s pracovníkem odborného poradenství (před podáním návrhu na prohlášení osobního bankrotu) nebo insolvenčním správcem (v případě zahájeného insolvenčního řízení) snazší a jednání rychlejší. Současně se práce může stát užitečnou pomůckou pro pracovníky v oblasti dluhového poradenství, kteří zatím nemají s insolvenčním řízením zkušenosti, případně jejich inspirací v některých méně častých otázkách, jakými jsou například společné insolvenční řízení manželů nebo oddlužení podnikatelů.

Při jejím zpracování, stejně jako v průběhu své odborné praxe, jsem se snažil zužitkovat poznatky získané studiem sociální pedagogiky, zejména pak při zvyšování finanční gramotnosti dospělých a motivaci osob v krizové sociální situaci vzniklé nadměrným zadlužením k zodpovědnému a včasnému řešení jejich problému. Také tyto informace mohou najít využití pro všechny, kteří se zabývají dluhovou problematikou, jako podněty pro jejich práci s méně komunikativními nebo nezodpovědnými klienty.

Další využití získaných poznatků může přinést sledování uvedených případových studií v dalším průběhu oddlužení, zejména srovnáním společenského postavení dlužníka před jeho prohlášením, v průběhu a po úspěšného završení. Tímto dlouhodobým výzkumem by měl být potvrzen, eventuálně vyvrácen, předpoklad stabilizace a následného zlepšení sociální situace úpadce. V případě pokračujícího sledování v dalších letech bychom získali odpověď na otázku, zda bylo toto řešení trvalé, nebo se v některých případech situace nadměrného zadlužení opakovala.

ZÁVĚR

Předpoklad dlužníka, že při splnění všech podmínek oddlužení bude zbaven svých dluhů je nepochybně jeho nejsilnější motivací k vyhlášení osobního bankrotu. Cesta k dosažení tohoto cíle je však poměrně složitá, náročná na pečlivou přípravu a zodpovědné chování dlužníka po celou dobu trvání oddlužení, a to nejen v jeho účasti na řízení, ale i osobním životě. Což může být obtížné zejména u těch osob, které se do situace osobního bankrotu dostali svým lehkomyšlným způsobem života.

Jak vyplynulo z kazuistik uvedených v praktické části, v podaných návrzích převažují závazky pocházející z nerozvážného životního stylu a chybějícího dlouhodobého posouzení svých finančních možností. Pokud se k vyššímu zadlužení, z výše jehož plnění vyplývají závazky na hranici dlužníkových příjmů, přidá problém vyvolaný nečekanou životní událostí, předpoklad vzniku krizové sociální situace výrazně narůstá. Finanční problémy mají nejednou své příčiny v rodinných nebo zdravotních obtížích, ale současně k nim také často vedou.

Úvodem **vyslovenou hypotézu** o vhodnosti řešení krizové sociální situace osobním bankrotem **mám za potvrzenou** po stránce právní, která takovéto řešení za stanovených podmínek umožňuje, teoretické, v souladu s doporučenými postupy řešení a možnostmi poradenství pro osoby ve finanční tísní, i praktické, jak ukazují studované případy.

Každý případ podaného insolvenčního návrhu je jedinečný, přesto můžeme najít některé společné problémy, na jejichž řešení je nutné se při kontaktu s osobou ve finanční tísní zaměřit. Je to obzvláště nutnost všechny důsledky podání návrhu předem pečlivě zvážit, zároveň však neodkládat bezdůvodně řešení problému. S tím souvisí důkladná příprava insolvenčního návrhu, který musí být spojen s návrhem na povolení oddlužení. Pokud si dlužník není v dané věci zcela jistý, měl by využít pomoci bezplatných občanských poraden, aby tak minimalizoval možné odmítnutí návrhu insolvenčním soudem.

Společné oddlužení manželů není v InsZ upraveno, k hodnocení lze prozatím využít pouze judikáty vyšších soudů. Na jejich základě lze konstatovat, a použité praktické příklady to dokazují, že i v případě manželů je osobní bankrot vhodným řešením, zvláště při jeho spojení s návrhem na společné projednání. Ze společenského i sociálního hlediska je jistě příznivější oddlužení manželů umožnit, než aby jedinou formou řešení byl zánik společného jmění manželů, ať už prohlášením konkursu na majetek jednoho z manželů nebo dokonce rozpadem manželství.

Z pohledu mé odborné praxe považuji za vhodné upozornit na nemožnost řešit svou sociální situaci osobním bankrotem pro drobné podnikatele, živnostníky. Struktura jejich závazků však často není od běžného dlužníka příliš odlišná a pokud mají dluhy vzniklé z podnikání, popř. i daňové nedoplatky, řeší svou situaci snahou o získání dalších půjček k úhradě těchto závazků tak, aby se vyhnuli konkursnímu řízení a otevřela se jim cesta k podání insolvenčního návrhu spojeného s návrhem na povolení oddlužení. S těmito případy se osobně setkávám nejčastěji a lze říct, že osobní bankrot je pro řešení jejich krizové sociální situace vhodnějším řešením, než prohlášení konkursu, při kterém neuspokojené závazky jejich věřitelů dále přetrvávají.

V platební neschopnosti se vlivem životních okolností může ocitnout i ten, kdo měl vždy snahu splatit svůj dluh a vyrovnat všechny své závazky. Pád do dluhové pasti je někdy až nečekaně rychlý a pokud chybí pomoc rodiny, přátel nebo upřímně míněná podpora, návrat k předchozímu životu bez dluhů se může zdát nespílnitelným cílem. Ve své práci jsem se pokusil prokázat, že řešení existuje a stojí za to o něj usilovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

HANOUSKOVÁ M., KOUBOVÁ Š., NĚMEČEK L., Praktický průvodce návrhem na povolení oddlužení, České Budějovice: Občanská poradna při Jihočeské rozvojové o.p.s., 2010, 42 s., ISBN 978-801-254-8509-5

HATÁK V., HANÁKOVÁ V., Domácí právník - První pomoc v oblasti práva, Pardubice: May Day, 2007, 288 s., ISBN 978-80-86986-34-0

HESOVÁ A., ZELENDOVÁ E. a kol., Finanční gramotnost ve výuce, metodická příručka, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2011, 61 s., ISBN: 978-80-86856-76-6

HUBÁLEK M., KŘÍSTEK A., ZAMBOJ L., Manuál pro sociální pracovníky v oblasti insolvence, Praha: Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, 2011, 108 s., ISBN 978-80-254-9535-3

KLÍNSKÝ P., CHROMÁ D., Finanční gramotnost, úlohy a metodika, Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2009, 112 s., ISBN 978-80-87063-26-2

MACHALÍČEK J., SYROVÁTKOVÁ Š., CHRISTOVÁ J., Dluhová problematika, Praha: Člověk v tísní, o.p.s., 2008, 111 s., ISBN 978-80-86961-28-6

MARŠÍKOVÁ J., Insolvenční řízení z pohledu dlužníka a věřitele, 2. aktualizované vydání, Praha: Linde, 2011, 440 s., ISBN 978-80-7201-862-8

SCHELLE K., FRÝDEK M., Vývoj konkursního práva, Ostrava: KEY Publishing, 2010, 91 s., ISBN 978-80-7418-073-6

SCHELLEOVÁ I., Úvod do insolvenčního práva, Ostrava: KEY Publishing, 2007, 97 s., ISBN 978-80-87071-54-0

SCHELLEOVÁ I., Základy insolvenčního práva, Ostrava: KEY Publishing, 2008, 322 s., ISBN 978-80-87071-88-5

SMRČKA L., Rodinné finance - Ekonomická krize a krach optimismu, Praha: C. H. Beck, 2010, 538 s., ISBN 978-80-7400-199-4

SYROVÝ P., TYL T., Osobní finance - řízení financí pro každého, Praha: GRADA, 2011, 208 s., ISBN 978-80-247-3813-0

URFUS V., Historické základy novodobého práva soukromého, Praha: C. H. Beck, 2001, 131 s., ISBN 80-7049-504-6

VRBKOVÁ Lucie, Už nikdy dlužníkem, Praha: Cofet a.s., 2009,

96 s., ISBN 978-80-904396-0-3

VYBÍHAL Václav a kol., Slabikář finanční gramotnosti – 2. vydání, Praha: Cofet a.s.,

2011, 416 s., ISBN 978-80-9043-961-0

WINTEROVÁ A. a kol., Civilní právo procesní, 6 aktualizované a doplněné vydání,

Praha: Linde, 2011, 712 s., ISBN 978-80-7201-842-0

ZELENKA J. a kol., Insolvenční zákon, poznámkové vydání s důvodovou zprávou,

Praha: Linde, 2008, 796 s., ISBN 978-80-7201-707-2

Časopisecké články:

Bulletin advokacie 11/2007, 9/2012, Praha: Česká advokátní komora, ISSN 1210-6348

Revers – nezávislý nestranný občasník 5/2008, 2/2010, 9/2012, České Budějovice:

Jihočeská rozvojová o.p.s., ISSN 1802-4602

Sociální práce se zadluženými, 2/2009, Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci,

160 s., ISSN 1213-6204

Internetové zdroje:

Asociace občanských poraden [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <http://www.obcanskeporadny.cz/>

Evropské sdružení pro podporu práv spotřebitelů [online, cit. 2013-01-25].

Dostupné z <http://www.sdruzeniumbrella.cz/>

Charita České republiky [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <http://www.charita.cz/>

Insolvenční zákon [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/>

ISIR – Insolvenční rejstřík [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>

Oficiální stránky Ministerstva spravedlnosti [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/Uvod.aspx>

Wolters Kluwer ČR, a. s., Právnícké fórum [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <http://www.pravnickeforum.cz/>

Právní normy:

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění

Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v posledním znění

Zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů, v platném znění

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v platném znění

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon),
v platném znění

Zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, v platném znění

Zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů,
v platném znění

Vyhláška č. 311/2007 Sb., o jednacím řádu pro insolvenční řízení a kterou se provádějí
některá ustanovení insolvenčního zákona, v platném znění

Vyhláška č. 313/2007 Sb., o odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových
výdajů, o odměně členů a náhradníků věřitelského výboru a o náhradách jejich nutných
výdajů, v platném znění

Použitá soudní rozhodnutí:

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 19/09 ze dne 27.07.2010 [online, cit. 2013-01-25].

Dostupné z <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

Rozhodnutí NS ČR, sen.zn. 29 NSCR 3/2009 ze dne 21.04.2009 [online, cit. 2013-01-25].

Dostupné z http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/ECA7E34484B17399C1257A4E006594CB?openDocument&Highlight=0,

Rozhodnutí NS ČR, sen.zn. 29 NSCR 16/2010 ze dne 26.10.2010 [online, cit. 2013-01-25].

Dostupné z http://www.nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/AF0860E11034E92DC1257A4E0064F554?openDocument&Highlight=0,

Usnesení o úpadku spojené s povolením oddlužení, čj. KSOS 13 INS 2/2008
ze dne 15.01.2008 [online, cit. 2013-01-21].

Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/doc/dokument.PDF?id=1564>

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 2 VSOL 119/2008-16 ze dne 30.09.2008 [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/doc/dokument.PDF?id=190694>

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 3 VSOL 180/2010-A-16 ze dne 20.08.2010 [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/doc/dokument.PDF?id=1202589>

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 3 VSOL 484/2011-A-12 ze dne 24.01.2012 [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/doc/dokument.PDF?id=3589404>

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci 3 VSOL 295/2012-A-11 ze dne 12.06.2012 [online, cit. 2013-01-25]. Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/doc/dokument.PDF?id=4619027>

Seznam citovaných insolvenčních řízení (spisová značka)

KSBR 32 INS 11602 / 2012

KSBR 45 INS 28018 / 2012

KSBR 44 INS 22679 / 2012

KSBR 31 INS 12414 / 2012

KSBR 26 INS 11846 / 2012

KSBR 27 INS 27166 / 2012

Insolvenční rejstřík [online, cit. 2013-03-10].

Dostupné z <https://isir.justice.cz/isir/common/index.do>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- InsZ zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon),
v platném znění
- ZKV zák. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, v posledním znění
- ObčZ zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
- o.s.ř. zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
- ObchZ zák. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění

SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Graf č. 1: Vývoj počtu insolvenčních řízení	24
Graf č. 2: Podané insolvenční návrhy na povolení oddlužení	25
Graf č. 3: Počty schválených způsobů oddlužení	30
Graf č. 4: Srovnání počtu podaných návrhů v jednotlivých letech	39

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Statistické údaje insolvenčních řízení

Příloha č.1: Statistické údaje insolvenčních řízení

A) Celkový souhrn podaných insolvenčních návrhů v jednotlivých letech:

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Podané insolvenční návrhy	5 236	9 396	16 101	24 466	32 656	87 855
Návrh na povolení oddlužení	1 693	3 744	10 014	18 021	25 785	59 257
Povolená oddlužení	646	2 164	5 902	11 614	17 985	38 311
Schválená oddlužení						
- plněním splátk. kalendáře	464	1 592	4 584	9 238	14 291	30 169
- zpěněžením majetkové podstaty	13	30	82	183	414	722
Zrušení schváleného oddlužení	8	30	56	109	211	414

B) Podané insolvenční návrhy na povolení oddlužení v jednotlivých letech podle soudů:

Krajský soud \ Rok	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
KS v Brně	229	455	1 241	2 815	4 225	8 965
KS v Hradci Králové	214	292	1 073	1 508	2 100	5 187
- pobočka v Pardubicích		193	340	857	1 376	2 766
KS v Ostravě	492	1 098	2 271	3 606	4 286	11 753
- pobočka v Olomouci		63	154	447	533	1 197
KS v Plzni	138	311	1 173	2 181	3 089	6 892
KS v Praze	83	218	923	1 624	2 823	5 671
KS v Ústí nad Labem	339	662	1 497	2 708	3 666	8 872
- pobočka v Liberci		136	543	688	988	2 355
KS v Českých Budějovicích	86	159	431	818	1 532	3 026
Městský soud v Praze	112	157	368	769	1 167	2 573
<i>Kontrolní součet:</i>	<i>1 693</i>	<i>3 744</i>	<i>10 014</i>	<i>18 021</i>	<i>25 785</i>	<i>59 257</i>

Zdroj dat: Insolvenční zákon, [online, cit. 25.01.2013]. Dostupné z <http://insolvenčni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>

C) Poměr podaných insolvenčních návrhů spojených s návrhem na oddlužení a vydaných rozhodnutí o povolení oddlužení u jednotlivých soudů.

(Poznámka autora: spočtený poměr má pouze informativní charakter, neboť nezahrnuje počet vydaných rozhodnutí o zastavení řízení a rozhodnutí o zamítnutí nebo odmítnutí insolvenčního návrhu.)

Krajský soud v Brně	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	229	455	1 241	2 815	4 225	8 965
Rozhodnutí	55	166	544	1 298	2 103	4 166
<i>Poměr</i>	24 %	36 %	44 %	46 %	49 %	46 %

Krajský soud v Hr. Králové	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	214	485	1 413	2 365	3 476	7 953
Rozhodnutí	93	282	1 076	1 609	2 799	5 859
<i>Poměr</i>	43 %	58 %	76 %	68 %	80 %	74 %

Krajský soud v Ostravě	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	492	1 161	2 425	4 053	4 819	12 950
Rozhodnutí	198	805	1 736	2 886	3 729	9 354
<i>Poměr</i>	40 %	69 %	72 %	71 %	77 %	72 %

Krajský soud v Plzni	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	138	311	1 173	2 181	3 089	6 892
Rozhodnutí	44	104	401	1 386	2 402	4 337
<i>Poměr</i>	32 %	33 %	34 %	64 %	78 %	63 %

Krajský soud v Praze	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	83	218	923	1 624	2 823	5 671
Rozhodnutí	35	121	454	1 041	1 885	3 536
<i>Poměr</i>	42 %	56 %	50 %	64 %	67 %	62 %

Zdroj dat: Insolvenční zákon, [online, cit. 25.01.2013]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>

Krajský soud v Ústí n. L.	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	339	798	2 040	3 396	4 654	11 227
Rozhodnutí	160	523	1 305	2 499	3 369	7 856
<i>Poměr</i>	<i>47 %</i>	<i>66 %</i>	<i>64 %</i>	<i>74 %</i>	<i>72 %</i>	<i>70 %</i>

Krajský soud v Českých Budějovicích	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	86	159	431	818	1 532	3 026
Rozhodnutí	18	70	219	527	1 071	1 905
<i>Poměr</i>	<i>21 %</i>	<i>44 %</i>	<i>51 %</i>	<i>64 %</i>	<i>70 %</i>	<i>63 %</i>

Městský soud v Praze	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Návrhů	112	157	368	769	1 167	2 573
Rozhodnutí	43	93	167	368	627	1 298
<i>Poměr</i>	<i>38 %</i>	<i>59 %</i>	<i>45 %</i>	<i>48 %</i>	<i>54 %</i>	<i>50 %</i>

Zdroj dat: Insolvenční zákon, [online, cit. 25.01.2013]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>

D) Návrhy na povolení oddlužení podané po zahájení insolvenčního řízení:

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem
Počet návrhů	6	11	31	87	83	218

Zdroj dat: Insolvenční zákon, [online, cit. 25.01.2013]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>

E) Podané insolvenční návrhy na povolení oddlužení v jednotlivých čtvrtletích:

Podané návrhy \ Čtvrtletí	I.	II.	III.	IV.	Celkem
2009	530	782	1 097	1 335	3744
2010	1 889	2 474	2 487	3 164	10 014
2011	3 761	4 516	4 473	5 271	18 021
2012	5 994	6 343	6 109	7 339	25 785

Zdroj dat: Insolvenční zákon, [online, cit. 25.01.2013]. Dostupné z <http://insolvencni-zakon.justice.cz/expertni-skupina-s22/statistiky.html>